

Värpinge 17:26 och 18:1

Fornlämning 156:1
Lunds kommun, Skåne län
Arkeologisk förundersökning 2015
Johan Wallin

Titel: Värpinge 17:26 och 18:1
Författare: Johan Wallin
Kulturmiljörapport: 2018:40

Omslagsbild: Foto från Värpinge by vid förra sekelskiftet.
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	3
Fornlämningsmiljö	4
Tidigare arkeologiska iakttagelser	7
Kulturhistorisk berättelse.....	12
Värpinge by och dess etablering.	12
Värpinge mölla, gård och borg under medeltid	16
Den sammanhängande kulturhistoriska miljön mellan Källby, Flackarp och Värpinge under medeltiden.	23
Genomförande och resultat	26
Administrativa och tekniska uppgifter	32
Referenser	33
Arkiv.....	33
Tryckta källor	33
Tryckta kartor	33
Litteratur	33
Digitalt tillgängligt material	36
Övriga källor	37
Bilagor.....	38
Bilaga 1 Planritning skala 1:200	38
Bilaga 2 Sektion 6, schaktets västra del.....	39
Bilaga 4. Fyndlista	2

Sammanfattning

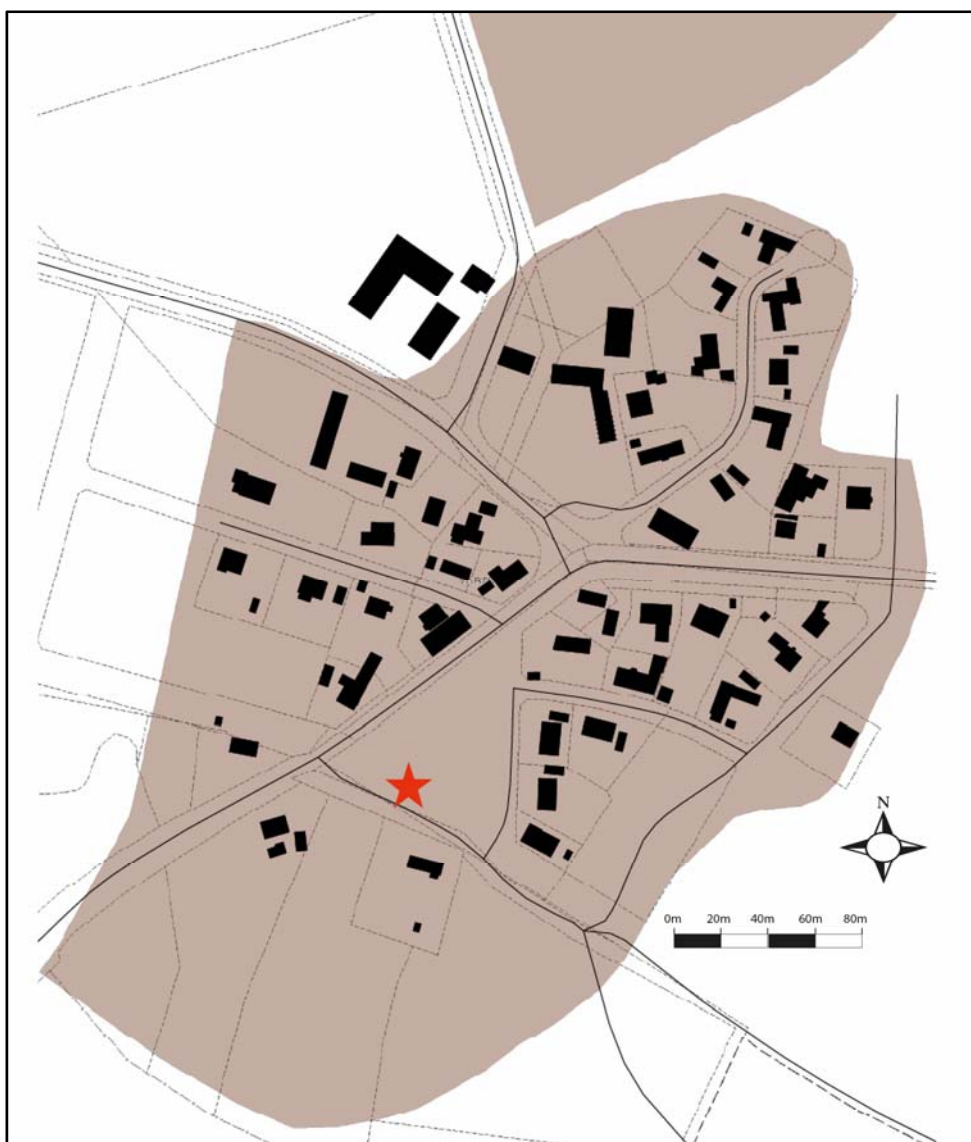
I samband med att VA Syd skulle gräva för vattenledning på fastigheterna Värpinge 17:26 och 18:1 genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning, enligt Länsstyrelsens beslut (lst. dnr. 431-3714-2015, Kulturens projektnr. 61000-638). De aktuella fastigheterna är belägna inom Värpinge bytomt, fornlämning Lund 156:1 (figur 1).

Vid den arkeologiska förundersökningen påträffades en del av grundtopografin för det som utgjort den historiska byn Värpinges centrala delar, vilket på äldre kartmaterial från år 1700 benämns Gatan. Gatan har utgjort en allmänning som kan liknas vid en bytorgs liknande öppen plats mellan byns två gårdsrader norr och söder därom. Funktionen för Gatan har i historisk tid varit som kommunikationsområde, dels för vägen mellan Lund och Lomma och dels för byns agrarproduktion och djurhållning. Bland annat har djuren drivits ut och in via en fägata längs med Rinnebäcken till betesmarkerna i nordost.

Förundersökningen visade på att området från schaktets östra del mot nordväst varit vattensjukt, men i senare tid höjts, och på en karta från år 1700 är gårdsläge 11 beläget där. På denna förhöjning framkom, förutom äldre marklager och en hårdgjord yta, även en bred nedgrävning i moränen, vilken fortsatte in i schaktväggarna såväl mot söder som mot norr. Nedgrävningen kan utgjort en avgränsning mot öster, antingen för gårdsläge 11 eller för den verksamhet som var knuten till Värpinge mölla, känd från tidig medeltid. I igenfyllningen fanns raseringsmaterial, som troligen kan hänföras till medeltida byggnationer i området, möjligen möllan och en befäst huvudgård på den närbelägna ön. Dessa har troligen varit i ärkesätets ägo under medeltiden.

I den östra delen av schaktet framkom kulturlager som kan ha utgjort bottensediment i en damm, men även äldre marklager, sannolikt tillkomna efter att området började torrläggas. Enstaka fynd av keramik, av typen yngre rödgods antyder att dessa marklager härrör från tidig modern tid. Det framkom även en spetsad påle som var nedgrävd eller nedslagen i undergrunden, vilken kan ha ingått i en äldre träkonstruktion vid Rinnebäcken innan den kulverterades år 1928. Däröver, längs hela schaktet, framkom påförda fyllnadslager/bärlager för såväl kulverten för Rinnebäcken, men även för avlopp och för Höjeåvägen samt Värpinge bygata. Höjeåvägen finns med på Skånska rekognoceringskartan från 1812, men inte på 1700 års karta, vilket tyder på att vägen anlagts under tiden däremellan. Värpinge bygata finns först med på den ekonomiska kartan över Malmöhus län från år 1913, och de bärlager som påträffades där kan förmodas vara från denna tid.

Det i den arkeologiska förundersökningen aktuella området var påverkat av sentida ingrepp, men det kan även förväntas större sammanhängande ytor av kulturlager och lämningar efter konstruktioner från medeltid och tidig modern tid.

Figur 1. Karta över Värpinge by, fornlämning Lund RAÄ nr 156:1, med platsen för förundersökningen markerad med röd stjärna.

Inledning

I samband med schaktning för vattenledning i Värpinge genomfördes en arkeologisk förundersökning i fastigheterna Värpinge 17:26 och 18:1. enligt Länsstyrelsens beslut (Lst. dnr 431-3714-2015). Arbetsområdet är beläget inom Värpinge bytomt, fornlämning Lund 156:1, Kulturens projektnummer 61000-683.

På grund av det stora antal befintliga ledningar och rör söder om Höjeåvägen, där det var tänkt att schaktet skulle förläggas, drogs det istället norr om Höjeåvägen, som tillhör fastighet 18:1, 19:1 och 17:26.

Fornlämningsmiljö

Värpinge medeltida bytomt ligger ca en kilometer väster om Lund, i Sankt Peters klostrets socken, Torna härad i Skåne. Byn är belägen i häradets västra del strax öster om Höje å. Aktuellt ingrepp i bytomten sker i byns centrala delar, och löper över såväl Rinnebäcken som det område som enligt 1700 års bykarta benämndes Gatan, ett ca 125-150 m brett obebyggt område som utnyttjades av byborna gemensamt. Gatan utgjordes av ett område som ligger i en dal skapad av Rinnebäckens lopp från nordost ner mot Höjeå i sydväst. Dess funktion i historisk tid har varit som kommunikationsområde, dels för vägen mellan Lund och Lomma som löpte i en nordväst-sydöstlig riktning över området, och dels för byns agrarproduktion och djurhållning, bland annat har djuren drivits ut och in till byn via en fägata längs med Rinnebäcken till betesmarkerna i öster.

År 1700 hade byn 12 gårdar, och merparten av dem var sammanbyggda och bildade två sammanhängande rader på förhöjningarna på ömse sidor om dalen (figur 2). Det gäller dock inte för gårdsläge 11, en ensamgård belägen öster om Höjeå som skiljs från den nordliga gårdsraden av vägen mellan Lund och Lomma. Gårdsläge 11 skiljer sig även från övriga gårdar genom att den på sin toft har en egen damm (figur 7) (Bevaringskommittén 2002 s 94; Callmer 1980 s 140). Sistnämnda gårdsläge är det som kom att beröras av förundersökningen. Byn var runt år 1700 ett renodlat agrarsamhälle, som sedan 1650-talet ingått i Värpinge gårds underlydande gods (Söderpalm 1967 s 2). Gårdarnas åkrar låg år 1700 samlade i tre vångar, Östre, Västre och Norre Vång. Vid Höjeå och mellan vångarna låg ängsmarken, vilken användes för höskörd. Av de fyra holmarna i Höjeå låg tre under Värpinge gård/Trolleberg. Den fjärde holmen längst i väster tillhörde sockenkyrkan Sankt Peters Kloster. Längst i norr och vid gränsen i öster mot Lunds stadsjordar låg byns gemensamma fäladsmark, där djuren betade (Bevaringskommittén 2002 s 94f; Söderpalm 1967 s 10).

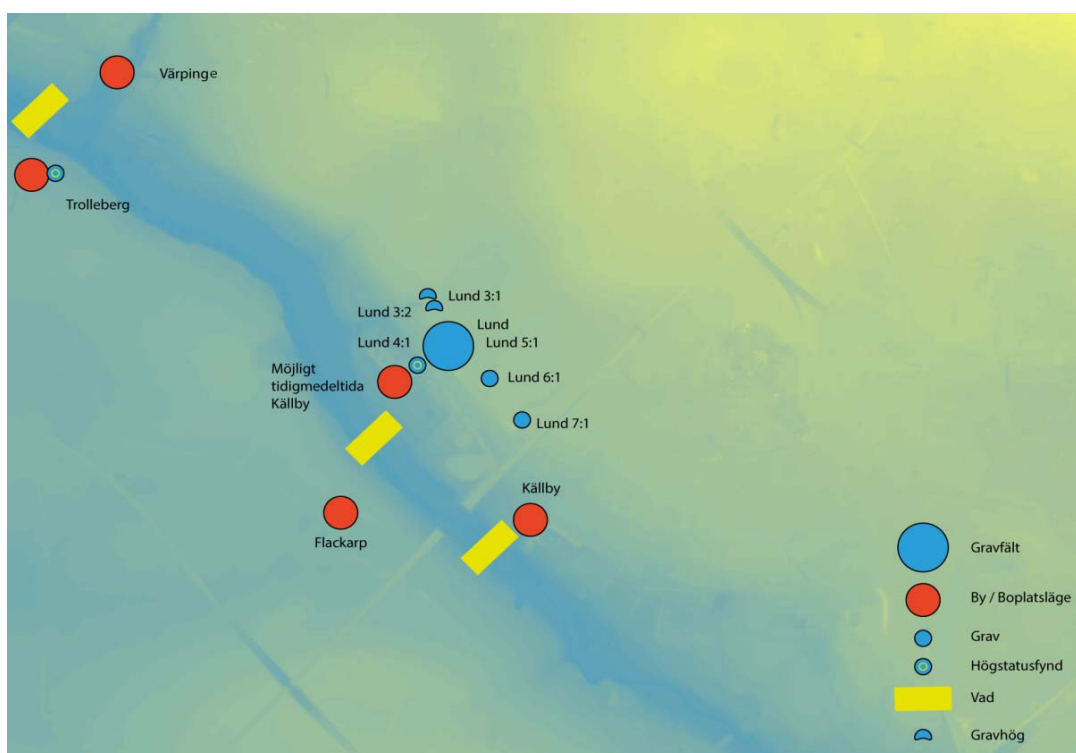
Från 1710-talet och fram till början av 1800-talet uppstod en ansenlig gatehusbebyggelse på bland annat Gatan (figur 8). Dessutom hade det under denna tidsperiod tillkommit byggnader för allmänt bruk, såsom brydestuga för linberedning samt skola och fattighus. Den största delen av gatehusbefolkningen utgjordes av dagsverkare knutna till herrgården Trolleberg (Söderpalm 1967 s 132f). Mellan åren 1813-1820 genomfördes enskiftet. Sju gårdar flyttades ut från byn. Enskifteskartan från år 1822 visar att bybebyggelsen omfattade 23 gatehus, förutom de kvarvarande bondgårdarna. Kvar på platsen för bytomten finns sedan år 1904 endast en gård, gårdsläge 10, som är nuvarande fastighet 16:4 (Bevaringskommittén 2002 s 97f, 117; Söderpalm 1967 s 54ff).

& Lenntorp 2012 s 209). Boplatslämningar och gravfält har framkommit på höjden väster om Höje å, vid nuvarande Trolleberg, från dels förromersk järnålder, vendeltid, vikingatid till övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid (FMIS, Flackarp RAÄ 32, RAÄ 41; Balić 2003; Lagergren 2011 s 19; Perneby 2003). Även på höjdsträckning strax öster om Värpinge by har det påträffats lämningar av en bebyggelse från yngre bronsålder till äldre järnålder (Lundberg 1999). Människorna som bodde på höjden vid ådalen under äldre järnålder har sannolikt varit de som åsyftas i efterleden *-inge*.

Värpinge ligger i ett område som är rikt på fornlämningar, med en koncentration till områdets centrala delar. Fornlämningarna grupperar sig på båda sidorna av Höje å från ett område öster om Flackarp och Källby i öster och vidare västerut till Värpinge. Här framträder en sammanhängande kulturhistorisk miljö med mycket lång kontinuitet, från stenålder fram till tidigmodern tid, i vilket Höje å och dess dalgång intar en central position. Fornlämningarna ligger oftast på höjdlägen på båda sidor om dalgången. De består inom området av boplatser, gravar, gravfält, gravhögar, bytomter, odlingsmark, kommunikationsleder, vadställen och två mölleplatser (figur 3). De äldsta spåren av mänsklig närvaro i området är från senmesolitikum (sen jägarstenålder) och neolitikum (bondestenålder). Utifrån flera fornlämningar såsom boplatser och gravar från brons- och järnålder framträder området som en etablerad och komplex kulturbygd. Från denna tid finns lämningar efter boplatser på båda sidorna om Höje å och under romersk järnålder, 100 – 400-talet, förefaller det som om en permanent bosättning etablerats norr om Höjeå, vid nuvarande reningsverket i Källby. Den tycks haft en kontinuitet fram till tidig medeltid. På platsen finns en tydlig fosfatförhöjning registrerad inom ett ca 500 x 300 m stort område, som sannolikt ska sätta i samband med bosättningen. På den södra sidan av Höjeå har en liknande bosättning legat, vid nuvarande Trolleberg. Den tycks ha etablerats någon gång under förromersk järnålder, runt 500 f.Kr.- 0, och haft en kontinuitet fram till övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid. Spåren efter en social elit som funnits kring området vid Höje å, indikeras av förekomsten av gravhögar från bronsåldern, men även fynd av en guldhalskrage från folkvandringstid funnen vid Trolleberg. En rikt utrustad grav från äldre vikingatid, som påträffats vid reningsverket i Källby, är även den en indikation på den sociala eliten, tillsammans med fynd av 1500 mynt, bland annat engelska mynt, i Värpinge daterade till cirka år 1000, samt i donationen år 1123 av en gård och mölla i Värpinge som en man vid namn Guthserk gjorde till ärkestiftet i Lund (FMIS; Kulturens LA-Arkiv; Lagergren 2011; Lundberg 1995; Balić 2003, Perneby 2003; Blomqvist 1951 s 70; DAL Flackarps sn; Salminen 2002; Birgitta Hårdh, e-brev).

Området runt Höjeå har genom långa tider varit en attraktiv plats för människor att vistas och bosätta sig i. Goda levnadsbetingelser med närhet till vatten och bra odlingsmarker är en del av förklaringen till detta. Koncentrationen av fornlämningar i området kan även ha påverkats av andra faktorer som områdets topografiska förutsättningar som ett lämpligt vadställe över Höjeå. Längre österut, efter Höjebro, där åns lopp tidigare meandrade och flöt genom våtmarker. Förhållandena var liknande väster om Värpinge, ned till Lomma vid Öresundskusten. I området kring Källby, Flackarp och Värpinge hade Höjeå ett rakare lopp utan sammanhängande våtmarker, varför det bör ha varit lättare att anlägga övergångar där åns lopp var som smalast. Området kan ha haft ett viktigt kommunikativt läge i sydvästra Skåne,

under förhistorisk såväl som historisk tid. Det framgår bland annat av omnämmandet av Källby vad år 1314, stenvad vid Flackarp samt på Buhrmans karta från år 1684 som visar vadställe för vagnar vid möllorna i Källby och Värpinge. Vid vadställena ingick möllornas fördämningsbankar som en del av övergången över ån (DAL; Lagergren 2011 s 17). Möllan i Värpinge omnämns första gången år 1123/1133 och Källby mölla år 1338, varvid de redan under medeltiden kan haft denna funktion (Blomqvist 1951 s 70; DD 2R, Bd 7, nr 100). I det så kallade Knut den Heliges gåvobrev från slutet av 1000-talet omnämns både Lund och Lomma vid Öresundskusten som orter och en vägförbindelse mellan dem bör ha korsat Höjeå någonstans mellan Källby och Värpinge (figur 3).

Figur 3. Fornlämningsmiljön kring Höje å mellan Källby och Värpinge, vilken diskuteras ovan. (© Lantmäteriet: 12014/00714). Värpinge ligger längst upp i det vänstra hörnet. Sammanställning ur Balić och Wallin 2015.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

I anslutning till bytomtens sydvästra gräns, vid bron för Höjeå, finns två observationer gjorda år 1942 och år 1957. För observationen från år 1942 är läget osäkert, och dokumentationen består av ett fotografi av ett rör av trälaggar, sammanhållna av vidjor som placerats i en bäck. Från bäckens profil utmynnar en trävattenledning i det större röret. Observationen från år 1957 är gjord i samband med om- och nybyggnation av bron över Höje å. I de schaktade åbankarna framträder på ett fotografi större stenkonstruktioner, troliga kulturlager och träkonstruktioner (figur 4 och 6). Enligt uppgift skall även rester efter en gårds- eller

borganläggning påträffats på holmen i passagen över ån (Lundberg 1996 s 1f; Söderpalm 1967 s 7f; Callmer 1980 s 140).

Figur 4. Fotografi från år 1957 tagit i samband med om- och nybyggnation av bron över Höje å. I de schaktade åbankarna framträder på fotografi större stenkonstruktioner, troliga kulturlager och träkonstruktioner (Kulturens LA-arkiv).

År 1780 påträffades ett större fynd av 1500 mynt i Värpinge (Hårdh, e-brev). Johan Callmer menar att fynden har gjorts på Gårdsläge 11 (Callmer 1980 s 139f, 149), vilket är det gårdsläge som berördes av förundersökningen. I myntfyndet förkom det bland annat mynt präglade av Ethelred, engelsk kung mellan år 978-1016. Kung Ethelred var den som år 991 började betala danagäld till danskarna för att på så vis köpa England fritt från plundring, och gjorde även en större utbetalning till den danske kungen Sven Tveskägg år 1002. Mynten som påträffats i Värpinge kan vara en del av denna danagäld och kan ha tillhört en person som var med på vikingafärd mot England. Denne kan ha tillhört den lokala makteliten och ingått i kretsen runt den danske kungen Sven Tveskägg. En kung som hade stark anknytning till Lund.

Mindre områden med förhöjda fosfathalter har uppmätts omedelbart öster och norr om begränsningarna för Värpinge bytomt. Även nordväst om Trolleberg, längs med den västra sidan av Höje å förekommer ett större långsmalt område med förhöjd fosfathalt. Dessa områden kan indikera en äldre bosättning (Callmer 1980 s 139f; Lundberg 1996 s 2).

I samband med anläggandet av en gång- och cykelväg utmed Trollebergsvägen, inom fastigheterna Värpinge 17:25, 18:1 och 18:24, år 1995, genomfördes en arkeologisk förundersökning. Under förundersökningen framkom i östra kanten av Värpinge gamla bytomt ett dike som tolkats som en gränsmarkering för byn mot öster eftersom dess läge stämmer överens med bygränsen på bykartan från år 1700 (Lundberg 1996).

År 1998 utfördes på fastighet Värpinge 17:26 en arkeologisk förundersökning i samband med anläggandet av en gång- och cykeltunnel under Trollebergsvägen vid kvarteret Statsministern. Förundersökningen utfördes i de delar som på bykartan från år 1700 utgjorde Värpinge bys östra vång. Här framkom lämningar efter en boplatz från yngre bronsålder – äldre järnålder, vilken tillsammans med de tidigare påträffade spåren av boplatser 1989, registrerad som RAÄ nr 176, indikerar en större boplatz från yngre bronsålder – äldre järnålder som sträcker sig i en halvcirkel runt Kyrkohögen, RAÄ nr 2. Kyrkohögen är en gravhög som morfologiskt kan dateras till äldre bronsålder och den är idag synlig ovan mark (Lundberg 1999).

Fynd av en medeltida hästsko, av typen toffelsko, med en datering från cirka 1300 – 1500, gjordes även i ett "ploglager" vid förundersökningen 1998 (Lundberg 1999 s 8). Hästskon påvisar bruket av häst, vilken möjligen kan ha tillhört någon av gårdarna i Värpinge eller någon som rört sig i området, exempelvis på vägen mellan Lund och Lomma.

År 2001 utfördes en arkeologisk förundersökning i fastighet Värpinge 16:6 i samband med ett separationsärende av dagvatten. Fastigheten är belägen på slutningen till höjdsträckningen i den nordöstra delen av byn. Här framkom ett 0,90 m tjockt kulturlager med inslag av träkol, tegelkross och en hel del stenar, vilket låg direkt ovanpå den här gula och torra moränleran (Ericsson 2002 s 11).

År 2002 utfördes en förundersökning i fastighet Värpinge 19:1 i samband med en utbyggnad. Fastigheten är belägen inom Värpinge medeltida bytomt, inom det som på bykartan från år 1700 utgjorde den centralt belägna allmänningen benämnd Gatan. Det är även inom samma fastighet som den häri presenterade arkeologiska förundersökningen, 2015, delvis har berört. Under 2002 års förundersökning framkom dels lämningar efter en igenfylld damm, som synes ha varit i bruk under en längre tid, vilket framgick av att den var omgrävd vid ett flertal tillfällen (Ericsson 2002 s 20). Dammen finns med på bykartan från år 1700 men inte på enskiftes karta från år 1822, vilket kan tala för igenfyllningen av dammen skett mellan dessa årtal (figur 7 & 8). Dock finns det markerat en damm på den häradsekonomska kartan från år 1915. Det finns även muntliga uppgifter från år 2002 att de äldre i byn berättat om en damm i närheten av fastigheten 19:1 (Ericsson 2002 s 20), vilket skulle kunna tala för att dammen eller delar av den varit i bruk längre upp i tid. För det senare talar ett lager som tolkades som fyllning i dammen, vilket innehöll porslin och gult tegel. Väster om dammen fanns torvbildningar från stillastående vatten. Strax öster om dammen framkom, på ett djup av 0,90 m, lämningar av ett ler- och trägolv.

Denna bebyggelse lämning kunde stratigrafiskt dateras till senmedeltiden. Dess funktion gick inte att fastställa, men dess närhet till dammen, Rinnebäcken och förekomsten av torv i dess närhet, antyder att golvet kan ha ingått i en kvarnbyggnad. I fastigheten 19:1:s trädgårdsdel framkom det att denna vid flera tillfällen fyllts upp och utjämnats med jord som troligen hade hämtats från annan plats. Detta kunde möjligen ha att göra med den höga översvämningsprocenten i området. Grundvattennivån var hög, torvlagret i botten vittnade om att här ofta hade stått vatten. Trädgården sluttade mot väster och utfyllnadslagern var här som tjockast. I väster, i anslutning till tomtgränsen, påträffades åfåran efter Rinnebäcken. I väster och söder framkom en bebyggelse lämning i nära anslutning till befintlig byggnads västra gavel. Möjligtvis är det en föregångare till nuvarande stående byggnad (Ericsson 2002). Troligtvis härrör den från den bebyggelse som återfinns på enskifteskartan från år 1822. Någon bebyggelse på platsen finns däremot inte på bykartan från år 1700, vilket sammantaget talar för att den uppförts någon gång mellan 1700 och 1822 (figur 7 & 8).

År 2003 företogs en arkeologisk förundersökning på fastighet Värpinge 17:28 i samband med en tillbyggnad av fastigheten, som ligger i den östra delen av Värpinge gamla bytomt. Resultaten från den arkeologiska förundersökningen visade att det på moränen kom ett cirka 0,40 m tjockt lager med matjordslik kulturjord, vilket tolkades som ett odlingslager. Över odlingslagret fanns ett lager som troligen tillkommit i samband med att huset på fastigheten uppfördes på 1940-talet. Inga nedgrävningar påträffades i moränen. Kartor från år 1700 och framåt visar att området legat strax intill bebyggt område, men att det brukats för odling. Denna observation stämmer väl med de arkeologiska resultaten från den begränsade undersökningen (Karlsson 2005).

År 2003 utfördes en arkeologisk utredning följt av en arkeologisk förundersökning. Anledningen var en planerad ombyggnad av väg 902 i ny sträckning väster om Lund vid Trolleberg. Undersökningen företogs strax väster om Värpinge, på andra sidan Höje å. Här framkom lämningar efter en bebyggelse som tycks ha etablerats någon gång under förromersk järnålder, runt 500 f. Kr. - 0, och haft områdeskontinuitet fram till övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid. Bebyggelsen tolkades ha haft samma utbredning som den idag motsvaras av gården Trolleberg. (Balić 2003; Perneby 2003).

År 2013 utfördes en arkeologisk förundersökning i Värpinge med anledning av att fjärrvärmerör skulle läggas ned utmed den norra sidan av Trollebergsvägen. Ett schakt grävdes utmed Trollebergsvägen, från Rösträttsgatan i öster fram till där Värpinge Bygata tar vid i väster. Schaktet grävdes sedan vidare norrut mellan Trollebergsvägen och Bäckerännen, upp mot Hasselaskolan (Värpinge 17:1). Schaktet var sammanlagt 350 m långt. I den östra delen, fram till Värpinge by, grävdes schaktet ned till moränen på ett djup av cirka 0,50 m. Ovanliggande lager bestod av matjord, olika bärlager av sand och grus och längst upp av asfalt. Längs Trollebergsvägen inne i byn grävdes fjärrvärmeschaktet även ned till moränen, som här framkom på ett djup av 1,00 m. Ovan moränen påträffades ett kulturlager, bestående av en fossil markhorisont eller fossil odlingsjord. Ovan det låg ett slagglager som kan ha lagts ut som bärlager för en tidig väg och kan härröra från byns smedja. Däröver bestod lagren av uppfyllnadsmassor av olika slag; sand,

omrörd lera med humus- och grusinbladning samt makadam. I den norra delen av schaktet, den del som låg på tomt 17:1, bestod lagren i sektion av ett matjordslager från grässvål till schaktbotten, cirka 0,40 m djupt. Ytterligare ett schakt grävdes från den nordvästra delen av fastigheten 17:9 längs Bäckarännan österut, fram till gårdshuset på fastigheten. Det framkom ett slagglager och rikligt med metallskrot i schaktbotten, på cirka 0,45 m djup. Slaggen och skroten tolkas komma från tiden för när byns smedja var i funktion, det vill säga ifrån slutet av 1800-talet (Guldåker in prep).

År 2014 utfördes en förundersökning i samband med att fjärrvärmerör skulle läggas ned utmed Trollebergsvägen fram till vägen Trolle backen. Därefter drogs schaktet ifrån Trollebergsvägen i söder mot norr, längs med östra sidan av vägen Trolle backe. Och utifrån denna väg drogs mindre schakt in till fastigheterna Värpinge 16:9, 16:6, 16:7 och 16:4. Utifrån kartan över Värpinge by från år 1700 har detta området varit obebyggt, och benämns Gatan, vars funktion varit en allmänning för byns innevånare. Det är först uppe på höjden som de ifrån 1700 års karta historiskt kända gårdslägen varit belägna (figur 7) (Bevaringskommittén 2002 s 94ff).

Som tidigare anförts så anlades vägen Trolle backe i början av 1930-talet och det har antagits att det utfördes schaktningsarbeten för vägens sträckning upp för höjden (Bevaringskommittén 2002 s 102). Att det utförts omfattande arbete vid anläggandet av vägen kunde arkeologiskt dokumenteras längs med hela sträckningen av schaktet. Det har främst rört sig om av det har förts på utfyllnadsmassor, bestående av jord, grus och raseringsmaterial, såsom tidig modernt gult tegel. Syftet har sannolikt varit att minska släntens lutning för att underlätta för fordon att ta sig upp för backen. Därefter har det lagts ut bärlager för själva vägbanan. Under dessa moderna ingrepp kunde det dokumenteras flera bevarade kulturlager och konstruktioner närmast schaktbotten, vilka är äldre än anläggandet av vägen. Det rörde sig om mindre rester av marklager, odlingslager, stenläggningar, diken och en sannolik nedgrävd förvaringsbod. Huvuddelen av dessa synes härröra från omkring 1730 och framåt, då gatehus börjar uppföras. De marklager som vilade på moränen kan antas stratigrafiskt vara äldre fastän det inte påträffades några daterande artefakter. I det mindre schakt som 2015 drogs in till fastighet 16:7 framkom även lämningar efter såväl kulturlager, lergolv och kullerstensbeläggning som kunde dateras till senmedeltid. Fastighet 16:7 är beläget där slutningen övergår till höjdrönet och har enligt kartan från år 1700 tillhört gårdsläge 12. Lämningarna som påträffades där kan sannolikt knytas till de senmedeltida bebyggelselämningar som påträffades på höjdrönet, se nedan.

Efter det att det nu aktuella schaktet nått höjdrönet drogs det österut in på fastigheterna Värpinge 16:4 och 16:3 B. Dessa ligger uppe på den höjdsträckning varpå byns norra gårdsrad var belägen enligt kartan från år 1700. Schaktet kom här att löpa över den yta som har utgjort gårdsläge 12 och gårdsläge 10 enligt 1700 års karta. Det var frågan om två fyrkantiga gårdar som hade anslutande toftområde norr om gårdsbebyggelsen. Toftområdena synes enligt kartan ha utgjort någon form av trädgård (figur 7). Förutom sentida odlingslager framkom på en väl avgränsad yta på fastighet 16:4, (gårdsläge 10), lämningar efter en komplex bebyggelsestruktur, med ett flertal lergolv, varav en del låg ovanpå varandra. Även stolphål, en möjlig väggränna och marklager framkom. Golvlagren kunde dateras till

1200- 1300-tal, följt av ett från cirka 1350-1400-tal och slutligen ett lergolv från 1400-1500-tal. De påträffade stolphålen hade sannolikt ett samband med det äldsta lergolvet och synes tillsammans ha utgjort ett större hus i nordsydlig riktning, medan de senmedeltida golven antyder byggnader i en öst-västlig riktning. Resultaten visar på att det på platsen funnits en stationär bebyggelse från högmedeltid till senmedeltid och möjligtvis in på 1500-talet. Den högmedeltida bebyggelsen var anlagd på marklager som vilade direkt på moränen. I marklagret framkom flertalet skärvor Östersjökeramik, varav en dekorerad mynningsdel dateras till cirka 1050 e.Kr., samt kolfläckar djurben och tänder efter häst, get eller får. Fastän inga konkreta spår av bebyggelse från tidig medeltid påträffades talar fynden av östersjökeramik att platsen tagits i anspråk under denna tid, vilket sannolikt hör samman med etableringen av byn Värpinge (Wallin in prep)

Kulturhistorisk berättelse

Värpinge by och dess etablering.

Dagens arkeologiska forskningsläge visar på att det är under yngre järnålderns slutskede och in i tidig medeltid som de tidigare mer rörliga bosättningarna/bybildningarna övergår till stationära byar. Dessa synes ofta haft en direkt förbindelse med järnåldersbebyggelsen ifråga om att den stationära byn kom att utnyttja samma område som denna gjort, det vill säga att det fanns en områdeskontinuitet. Under samma tid skedde en bebyggelseexpansion med en etablering av nya byar (Karlsson & Lenntorp 2012 s 208 ff). Tidspannet för denna process har sträckt sig över flera hundra år, vari det går att se såväl likheter som variationer i orsakerna bakom att byarna blev stationära eller i etableringen av nya byar (Billström 2015 s 13f; Karlsson & Lenntorp 2007 s 10ff; Schmidt Sabo & Söderberg 2012). För Värpinges del har man i dess närområde arkeologiskt kunnat belägga en sådan process under denna tidsperiod för byarna Flackarp, Stora Råby, Kyrkheddinge, Önnerup, Gårdstånga, Genarp, Borgeby och Hjärup (Anglert 1995 s 136; Carelli 2012 s 201ff; Karlsson & Lenntorp 2007; Schmidt Sabo 2001; Salminen 2002; Kockum & Wallin in prep). I denna process har även en del byar som bildats under yngre järnåldern lagts ned under tidig medeltid. Exempel på detta finns från området söder om Malmö (Schmidt Sabo & Söderberg 2012 s 155), men även som vi skall se i det följande skedde detta i Värpinges närområde. Härtill förekommer även en splittring av järnåldersbebyggelser under övergången mellan yngre järnålder och tidig medeltid. Exempel på detta ifrån Värpinges närområde är Stora Råby och Lilla Råby, samt Stora Uppåkra och Lilla Uppåkra (Karlsson & Lenntorp 2012 s 215). En reglering och stabilisering av bebyggelsen i byarna med tydligare gränsmarkeringar mellan gårdarna framträder först under perioden 1100-1300-tal (Fallgren 2006; Jönsson & Kockum 2004 s 212, Karlsson & Lenntorp 2007 s 11f, 87f; Karlsson & Lenntorp 2012 s 211; Schmidt Sabo 2001 s 18ff). Orsaken kan vara att ett tidigare kollektivt baserat ägande, exempel inom en släkt, under denna tidsperiod istället övergår till ett ägande på individ och familjenivå. En annan orsak bakom detta kan vara att jordbruket blev mer stabilt och intensivt under denna period (Karlsson & Lenntorp 2012 s 211).

Inom rådande forskningsläge har det framförts hypoteser om att det var makteliten som hade en nyckelroll som den drivande kraften bakom denna process (Anglert 2012 s 97; Billström 2015 s 13f; Riddersporre 1989 s 136; Schmidt Sabo 2001 s 21ff; Schmidt Sabo & Söderberg 2012 s 156ff; Tesch 1983 s 63–71). Exempel på denna infallsvinkel är att arkeologiska undersökningar indikerar att den lokala markägande eliten synes varit representerade i de stationära byarna med en storgård och att de därigenom torde ha varit involverade i omstruktureringen av bebyggelsen. Vidare att etableringen av stationära byar kom att innebära att befolkningen lättare kunde kontrolleras samt att den agrara näringen och produktionen kunde effektiviseras. Detta gynnade den lokala eliten, den framväxande kungamakten och kyrkoorganisationen, genom att den på så vis kunde tillförskansa sig delar av bondebefolkningens produktion (Schmidt Sabo 2001 s 24).

En infallsvinkel på orsakerna bakom denna process är att det var de agrartekniska innovationerna som växte fram under vikingatid och tidig medeltid som möjliggjorde för byarna att bli stationära och att nya byar kunde etableras på mark som tidigare inte varit odlad. I detta agrartekniska komplex ingick införandet av plogen, den järnskodda spaden, utveckling av yxan för trädfällning, bättre seldon, hästskor, harven, vattenmøllan och vindmøllan, nya grödor, samt införandet av nya odlings- och fredningssystem med två- och trevångssystem (Karlsson & Lenntorp 2007 s 13, 90f; Karlsson & Lenntorp 2012 s 211ff). Ett tillvägagångssätt för att försöka förstå den dynamik som processen synes haft har tillämpats vid en arkeologisk undersökning av Genarps bytomt, genom att betrakta etableringen av byn som sprungen utifrån en kombination av maktelitens intressen och den agrartekniska utvecklingen (Karlsson och Lenntorp 2007 s 90f).

Figur 5. Man som gräver med järnskodd spade, ett av de redskap som tillhörde de agrartekniska innovationerna som kom under vikingatid och tidig medeltid. Efter teckning i pergaments handskrift från 1400-talet (Hildebrand 1879 s 184).

Om vi då vänder oss mot Värpinge med ovanstående i åtanke går det att skissera följande möjliga händelsescenario.

Som nämnts i det tidigare har det på västra sidan av Höje å legat en by med liknande bebyggelse som sannolikt har haft samma utbredning som den idag stående gården, Trolleberg och möjligen även nordväst om denna. Den tycks ha etablerats någon gång under förromersk järnålder, runt 500 f. Kr. - 0, och haft områdeskontinuitet fram till övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid (Balić 2003; Callmer 1980 s 139f; Perneby 2003). Tvärsöver, på den östra sidan av Höje å indikerar fynd av östersjökeramik och kulturlager att även detta område togs i anspråk för bebyggelse i övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid. Utifrån de ovanstående arkeologiska observationerna ger detta olika tolkningsalternativ. Det första är att bebyggelsen under övergången mellan yngre järnålder och tidig medeltid omfattade ett större bosättningsområde på båda sidorna av Höje å. Den andra tolkningen är att bebyggelsen väster om Höje å lagts ned i övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid och dess innevånare, eller delar av den har flyttat österut till det som kom att bli den stationära byn Värpinge. Även möjligheten finns att delar av dess innevånare kom att etablera byn Flackarp vid samma tid. Ett antagande som bygger på att området väster om Höje å efter sockenbildningen på 1100-talet kom att tillhöra Flackarps socken, vilket påvisar en förbindelse dem emellan Ytterligare en möjlighet, som även kommer att diskuteras längre fram, är att bebyggelsen väster om Höje å kom att omstruktureras till att bli den historiskt kända Värpinge (huvud-)gård, vars ägor längre fram i tiden kan knytas till just den västra sidan av Höje å. Några spår av att dess ägor skulle legat i ägoblandning med bondgårdarna i Värpinge framgår inte i det äldre kartmaterialet (Bevaringskommittén 2002 s 93ff; Söderpalm 1967 s 10f), vilket antyder att de brukats som en egen enhet. Fyndet av en guldhalsring vid Värpinge gård/Trolleberg daterad till folkvandringstid antyder att här kan ha legat någon form av storgård i ett tidigare skede. Medan bebyggelsen öster om ån å sin sida kom att bli en bebyggelse strukturerad som en stationär by, med en annan sockentillhörighet. Exempel på att huvudgårdarna särskiljer sig i ägostrukturen finns från området runt Ystad i sydöstra Skåne, där huvudgårdstofterna ursprungligen har varit större än gårdarnas tofter (Riddersporre 1989 s 136). Vad som särskiljer förhållandena för Värpinge är att huvudgårdsområdet och byn kom att tillhöra olika socknar, medan det i Ystadsområdet synes som om huvudgård och by oftast har legat inom samma socken, en struktur som kan liknas vid en enhet bestående av by, huvudgård och kyrka (Skansjö, Reisnert & Riddersporre 1989). Strukturen vid Värpinge bestod av by, huvudgård och mölla.

En liknande företeelse med närliggande bebyggelser på ömse sidor av Höje å under perioden sen järnålder och tidig medeltid framträder i det närbelägna Källby och Flackarp. Runt år 0– 375 e. Kr., förefaller det som om en permanent bebyggelse etableras strax norr om Höje å, vid nuvarande reningsverket i Källby. Den tycks haft en områdeskontinuitet fram i tidig medeltid för att sedan försvinna eller flytta till läget för Källby mölla. Strax söder om Höje å etableras byn Flackarp vid övergången mellan yngre järnålder och tidig medeltid. Detta kom att innebära att det här runt år 1000 torde existerat två byliknande bebyggelser med ett avstånd på cirka 500 m

från varandra, endast åtskilda av Höje å. Möjligtvis var de sammanlänkade av ett vadställe över ån, ett sådant omnämns i de skriftliga källorna år 1314 men kan ha ett äldre ursprung (DD 2R, Bd 7 nr 100). De bebyggelsestrukturella likheterna mellan Flackarp-Källby och Trolleberg-Värpinge påvisar förekomsten av ett liknande tillvägagång sätt inom området under tidig medeltid – hög medeltid i omvandlingen från en äldre bebyggelsestruktur med en lång områdeskontinuitet till en mer stationär bebyggelsestruktur.

Nästa spår av en stationär byetablering i Värpinge är en notis i *Necrologium Lundense* vari det omtalas att en donation av en gård och mölla i Värpinge, *curtem et molendinum werpingi*, skall ha skett år 1123 av en man vid namn Guthserk till domkapitlet i Lund (Blomqvist 1951 s 70; Carelli 2012 s 467). Vilket framvisar att såväl en namngiven bebyggelse är etablerade i Värpinge och att en person har äganderätt häri vid denna tid. Läget för gården och möllan kommer att diskuteras närmare i det följande.

År 1133 utfärdar ärkebiskop Asser en omfattande donation av gods i Skåne vid kryptans invigning till bröderna vid domkyrkan i Lund. En donation som skulle utnyttjas för bröderna, domkapitlet, vid Domkyrkan och upprättandet av två prebenden där. Bland det skänkta godset som ingick i upprättandet ingår en gård som har ett bol och en mölla i Värpinge, *curiam Werpingi. Habentem mansum et molendinum* (DD 1R, Bd 2, nr 56; Carelli 2012 s 467). Det är sannolikt samma gods som omnämns år 1123 i Lunds domkyrkas *Necrologium Lundense* (se ovan). Det är i sammanhanget om byetableringen av intresse är att det är frågan om ägobeteckningen bol som nämns i donationen. Donationen är skriven på latin och det är ordet mansum som motsvarar medeltidsdanskans bol (Rasmussen 1957 s 55). Enligt Sven Dahl uppträder indelningen av byar i bol och odlingssystemet bolskifte under tidig medeltid (Dahl 1942 s 73). I Skånelagen från 1200-talets begynnelse talas det även om bol och hur det fungerade i praktiken, bland annat att indelningen i bol skedde med hjälp av repmätning. I Skånelagen framgår det även att varje bol kunde bestå av ett antal gårdar vars tofters storlek berodde på hur stor del de hade i bolet. Exempelvis den som ägde en åtting hade en gårdstoft som var en åttondel av bolets tomt område och likaledes en åttondel av bolets åker och äng. Tillsammans skulle bolet erlägga skatter och fullgöra krigstjänst, benämnd ledung. Den som ägde en åtting skulle därmed bidra med en åttondel till såväl skatt som ledung (SkL s 39, 49f). Hur stort område ett bol betecknade i Skåne under tidig medeltid är inte klarlagt. Poul Rasmussen har utifrån räkenskaper från 1600-talet på Själland framfört en hypotes att ett själländskt bol svarade till mellan 90 – 110 tunnland (Rasmussen 1957 s 55ff). Denna storlek kan möjligtvis även återspegla skånska förhållande eller åtminstone ge en uppfattning om hur stor yta ett bol kan ha omfattat. Sven Dahl anser att Värpinge utifrån bykartan från år 1700 vid denna tid var indelat i bol (Dahl 1942 s 75). Om denna indelning från 1700-talet bygger på en tidig medeltida bolindelning av Värpinge, som ärkebiskop Assers donation från år 1133 påvisar, är utifrån det källkritiska problem som tidsrymden dem emellan utgör ej helt lätt att fastställa, men den platskontinuiteten i bebyggelselämningar som framkommit på fastighet Värpinge 16:4 antyder att så är fallet (se nedan). I sammanhanget bör nämnas att Sven Dahl utifrån ett stort antal bevarande lantmäterikartor från 1700-talet anser att bolskifte varit ett vanligt förekommande odlingssystem i Torna härad (Dahl 1942 s 73f). Indelningen i bol för Värpinges del

torde skett innan gården som omfattade ett bol omnämns i ovanstående donation år 1133, möjligen redan på 1000-talet. Att indelningen av bol existerade under 1000-talets andra hälft i Värpinges närområde framgår i konungen Knut IV:s donation år 1085 till lundakyrkan. Vari det omtalas bol i såväl Flädie som i Stora Uppåkra och Lilla Uppåkra (DD 1R, Bd 2, nr 21). När gårdarna i Värpinge lagts i bolskifte går dock inte att fastställa utifrån dagens arkeologiska forskningsläge. Det rör då främst bristen på kunskap om spår efter tidig medeltida gränsmarkeringar som skulle kunna visa en planerad ägostruktur. En kunskap som dock kan utökas i framtiden via arkeologiska undersökningar. I jämförelse med forskningsläget som finns från byarna i närområdet är hypotesen den att gårdarna under 1000-talet antingen haft oreglerade tomter eller att de varit stora. Under 1100-talet börjar rännor och tomma ytor uppträda mellan olika grupper av hus som gränsmarkering. Detta förfarande blir mer tydligt under 1200-talet och bestod då av rännor. I byn Kyrkheddinge har det att utifrån rännorna visat sig att gårdstomten i regel hade en bredd på minst 30 m under 1200-talet och framåt upp i modern tid (Schmidt Sabo 2001 s 18ff). En låsning av tomtstrukturen har skett i byn Genarp under samma århundrade (Karlsson & Lenntorp 2007 s 87f). De arkeologiska undersökningsresultaten från Värpinge talar i samma riktning. I de nordvästra delarna av bytomten, på fastighet Värpinge 16:4, har det framkommit spår efter att området tagits i anspråk under övergången från yngre vikingatid till tidig medeltid. Där framkom även bebyggelselämningar inom en koncentrerad yta som kunde dateras från högmedeltid fram till senmedeltid/renässans, vilket visar på en etablerad bebyggelse och platskontinuitet. Läget för bebyggelselämningar är inom den toft som på bykartan från år 1700 tillhörde gårdsläge 10. Dess gårdsbyggnader låg dock enligt kartan något österut, cirka 10 m, om de påträffade medeltida bebyggelselämningarna, men pekar på en fortsatt bebyggelsekontinuitet på platsen upp i tidig modern tid (Wallin in prep).

Etableringsprocessen för Värpinge inom den historiskt kända bytomten kan utifrån de arkeologiska undersökningsresultaten, de medeltida skriftliga källorna och det tidiga moderna kartmaterialet sägas ha sin början i övergången mellan yngre vikingatid och tidig medeltid runt år 1000 e.Kr. för att i början av 1100-talet varit reglerad och indelad i bol samt med en platskontinuitet för bebyggelsen från åtminstone tiden runt år 1200 och fram till enskiftet år 1813-20. Förekomsten av en jordägende tidig medeltida maktelit i Värpinge framträder dels i det stora myntfyndet som dateras till cirka år 1000 och i personen Guthserk och dennes donation av gård och mölla år 1123, vilket även antyder ett inflytande från representanter från makteliten i skapandet av den stationära byn och i reglering av bebyggelsen. Ett inflytande som synes skett i samklang med de agrartekniska innovationerna som växte fram under vikingatid och tidig medeltid. Möllan i Värpinge är ett talande exempel på förbindelsen mellan en medlem av den jordägende eliten och de agrartekniska innovationerna.

Värpinge mölla, gård och borg under medeltid

Som beskrivits ovan finns en notis i *Necrologium Lundense* som omtalar att en donation av en gård och mölla i Värpinge, *curtem et molendinum werpingi*, skall ha skett år 1123 av en man vid namn Guthserk till domkapitlet i Lund (Blomqvist 1951

s 70; Carelli 2012 s 467). Donationen behöver inte ha utgjort den gård som Guthserk själv bebott, utan hans sätesgård kan legat på en annan plats. Exempelvis i bosättningen/byn vid reningsverket i Källby eller i Flackarp.

Som vi sett i det föregående utfärdar ärkebiskop Asser år 1133 en omfattande donation av gods i Skåne vid kryptans invigning till bröderna vid domkyrkan i Lund. Bland det skänkta godset som ingick i upprättandet ingår en gård som har ett bol och en mölla i Värpinge, curiam Werpingi. Habentem mansum et molendinum (DD 1R, Bd 2, nr 56; Carelli 2012 s 467). Det är sannolikt samma gods som omnämns år 1123 i Lunds domkyrkas Necologium Lundense. Hur ärkebiskop Asser kommit i besittning av gården med möllan i Värpinge framgår ej specifikt för dessa, däremot beskriver ärkebiskopen generellt hur han kommit över den gods massa som han skänker till domkyrkan. Det har skett dels genom köp från släkt och vänner, dels genom mageskifte med jord som tillhört honom, eller genom gods skänkta av "goda män" till gagn för deras och sina närmaste själars frälsning, och dessa "frälsnings" gods skall Asser i sin tur köpt av deras närmaste arvingar. Med mageskifte menas ett skifte av egendom som ansågs ha ett likvärdigt värde. Häri framträder en dåtida maktelit. Det är främst benämningen, "släkt och vänner", samt "goda män" som antyder närvaron av en tidig medeltida jordägande maktelit i landskapet runt Lund. Lars Hermansson har framfört att 1100-talets Danmark saknade institutionella medel för maktutövande, vilka först växte fram runt år 1200. Istället agerade aktörerna inom den jordägande makteliten, det vill säga medlemmar ur kungasläkter, den kyrkliga organisationen och aristokratin, under 1100-talet genom att bygga sitt maktutövande och sin maktposition på horisontella sociopolitiska nätverk som bestod av släkt och vänner vilka tillsammans utgjorde ett elitkollektiv (Hermansson 2000). Utifrån Hermanssons hypotes kan de som benämns "släkt och vänner" i ärkebiskop Assers brev vara ärkebiskopens sociopolitiska nätverk som tillsammans utgjorde ett elitkollektiv. Tillsammans möjliggjorde de ärkebiskop Assers donation till ärkesätets organisation. En donation som bör ha skjutit fram elitkollektivets maktposition i dåtidens Danmark. Detta genomfördes genom att Assers vänner bland annat sålde gods till honom. Vilket i sin tur visar att de innan försäljningen måste ha ägt jordegendomar i Skåne, bland annat då i Värpinge, Frierup och Stora Råby i närheten av Lund. För Värpinges del doneras gården och möllan år 1123 av Guthserk och bör ha kommit i ärkebiskopens hand innan 1133, vilket ger en antydning om att Guthserk ingick i det ovan skisserade nätverket runt ärkebiskopen Asser.

Omnämmandet av en mölla vid Värpinge år 1123 och 1133 tillhör ett av de äldsta skriftliga beläggen för vattenmöllor i Danmark. I och med införandet av vattenmöllor ökades kapaciteten att mala säd betydligt. Dock synes huvudorsaken till införandet av vattenmöllor ha varit att de utgjorde ett instrument för makteliten för att kunna genomföra en monopolisering av malningsprocessen, varigenom de kunde tillförskansa sig en ekonomisk vinst och kontroll över spannmålshanteringen. Ett uttryck för denna strävan av kontroll över spannmålshanteringen är införandet av mölleplikten i Danmark under 1100-talets andra hälft. Med mölleplikten infördes en avgift för malning och ett förbud av husbehovsmalning med handkvarnar (Carelli 2001 s 86ff). Det är utifrån ovanstående sammanhang som möllan i Värpinge bör ses, dels indikerar det att donatorn Guthserk bör ha tillhört makteliten i Danmark runt 1123 och dels att möllan efter det att den kom under ärkestiftets kontroll har

ingått som en del av stiftets omfattande makt- och godsstruktur. I denna struktur bör möllans funktion varit att omvandla det spannmål som årligen inkom till ärkesätet till mjöl, bland annat genom det omfattande landgille (arrende) som erlades av brukarna av ärkesätets underlydande landbogårdarna. Behovet av mjöl vid ärkesätets administrativa centrum Lundagård i Lund torde ha varit stort. Säd och mjöl har sannolikt transporterats fram och tillbaka på vägen mellan Värpinge och Lund.

Figur 6. Fotografi från år 1957 tagit i samband med om- och nybyggnation av bron över Höje å på holmen där möllan och den eventuella borgen varit belägen. I de schaktade åbankarna kom större stenkonstruktioner, troliga kulturlager och träkonstruktioner (Kulturens LA-arkiv).

Ett uttryck för Värpinges betydelse är omnämnandet av en borg i Värpinge år 1368. Sammanhanget runt omnämnandet är det så kallade andra Hansakriget, under åren 1367-1370, mellan en kollation bestående av hansan, furstendömena Mecklenburg och Holstein och Sverige mot Danmark och Norge. Skåne hade i detta krig blivit en stridskådeplats där kollationen år 1368 hade stora framgångar. Ärkebiskopen i Lund stod på den danske kungen Valdemar Atterdags sida, varvid en hel del av den danska kungamaktens och ärkesätets gods och borgar förstördes eller intogs av kollationens styrkor (Andersson 1974 s 150f). Ifrån ett hanseprotokoll år 1368 omnämns Värpinge som en borg bland en rad borgar som var besatta av kollationen i följande ordalag: *"Item decreverunt concorditer de capitaneis in Castris Copmanhave, Schonøre, Ellenboghe, Werpinge..."*. I dansk översättning: *"Framdeles besluttede endrægtigt angående høvedsmændene på borgene København, Skanør, Malmø, Värpinge..."* (DD/DRB 3R, Bd 8, nr 240). Detta kan

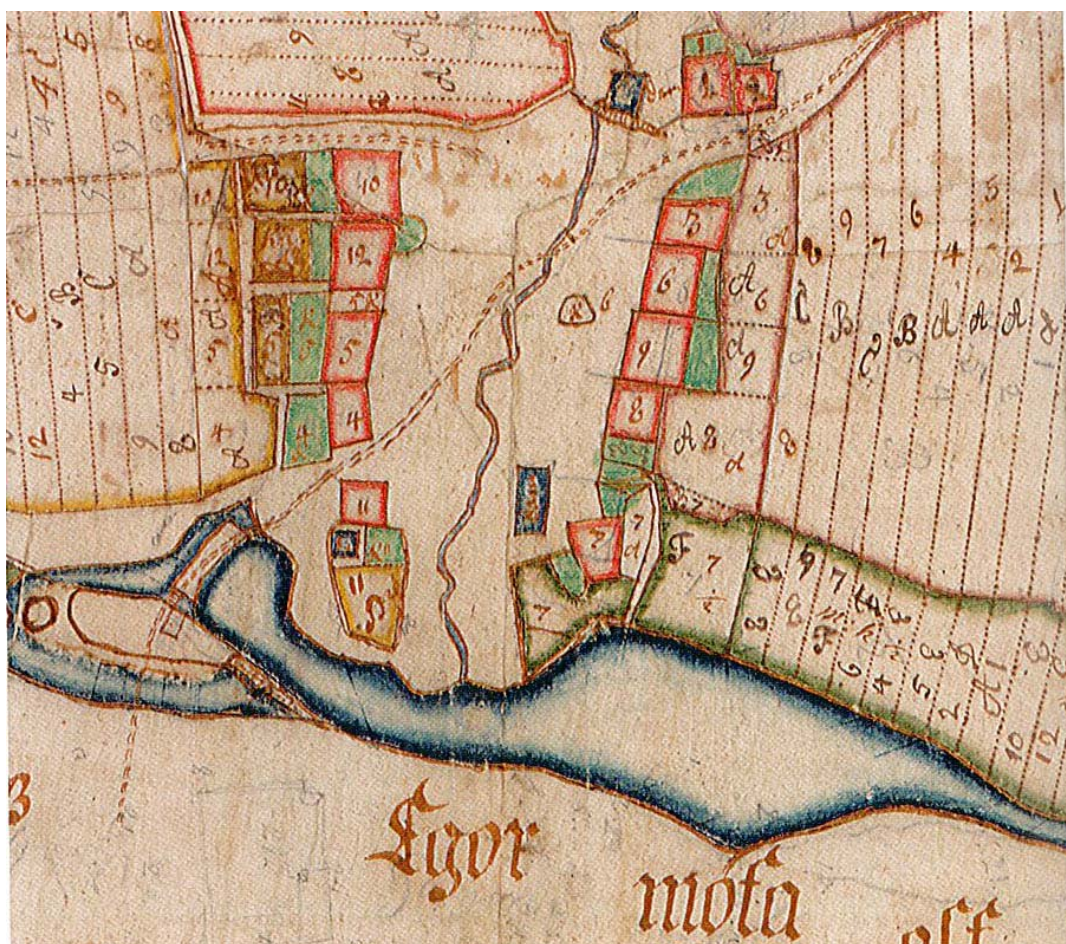
betyda att huvudgården/gården i Värpinge eller delar av den byggts ut till en borg. Antingen av kollisionens styrkor under pågående strider som en stödjepunkt eller mer troligt i ett tidigare skede av ärkesätet. Ärkesätets syfte med att befästa gården till en borg kan ha varit att bevaka mölledriften vid ån. Ytterligare en indikation på betydelsen av Värpinge befästa gård och mölla för ärkesätet kan vara det angrepp som den svenska hären under ledning av Karl Knutsson Bonde år 1452 riktade mot denna i de unionsstrider som pågick vid denna tid. Ärkesätet hade även andra befästa gårdar med en liknande bevakningsfunktion av ekonomisk art, såsom Glumstorp och Flyinge, vars funktioner hörde samman med ärkesätets hästuppfödning (Carelli 2012 s 467). Glumstorp och Flyinge kan närmast liknas vid befästa stuterier (Wallin 2007 s 37, 51). En andra funktion för borgen i Värpinge kan ha varit att bevaka övergången över Höje å för vägen mellan Lund och Lomma, vilket utifrån eftermedeltida kartmaterial har löpt över den holme och de dammfördämningar i Höje å där möllan på dessa kartor varit belägen. Att det är på denna plats som den medeltida möllan och befästa gården, borgen, står att finna talar de iakttagelser som här gjorts av sten- och träkonstruktioner och förekomsten av handslaget tegel på markytan (Lundberg 1996 1f; Söderpalm 1967 s 7f; Callmer 1980 s 140; Wallin 2014). En liknande funktion kan sannolikt knytas till en annan av ärkesätets borgar, Borgby, vilken ligger vid en övergång av Kävlinge å.

I övrigt är de medeltida skriftliga källorna om Värpinge gård sparsamma. Ifrån år 1334 framgår det att ärkebiskopen Karl Eriksen (Galen) åter fått det under ärkesätets ägo, efter att det under en tid synes varit i någon annans ägo (Söderpalm 1967 s 8). År 1472 omnämns frälsemannen Oluf Bosen som fogde för Värpinge gård (Carelli 2012 s 467), vilket visar på att det funnits ett behov att förvalta och organisera driften med hjälp av en fogde. Runt år 1520 nämns det att en av ärkebiskopens män lät föra en kvinna, som med avsikt hade lockat sin man till hor, till Värpinge (Bevaringskommittén 2002 s 93). Varför kvinnan fördes till Värpinge är inte klar, men tänkbart är att gården även under åtminstone denna tid kan ha haft en funktion som ärkebiskoplig förvaringsplats för dömda personer.

Vid reformationen, som för Skånes och Danmarks del skedde år 1536, bestod Värpinge gårds djurbesättning av tjugofem kor, tjugoen oxar, samt sju kor och sju oxar som stod som foderdjur hos bönderna, arton kalvar, femtiotvå får och lamm, tjugo hästar och föl samt trettio svin (Söderpalm 1967 s 17; Carelli 2012 s 467). Djurbesättningen består av en större mängd oxar och hästar, frågan är om dessa enbart använts till gårdens agrarproduktion, eller om de även använts till körslor av exempelvis spannmål mellan Värpinge och Lund, eller om en del av djuren hölls där för vidare avsalu.

I samband med reformationen förlorade det tidigare katolska ärkesätet Lunds stora delar av sitt godsinnahav, vilket drogs in till kronan. Detta gällde även för Värpinge gård som blev ett kronogods. År 1582 kom Värpinge gård i frälsekvinnan Giörel Faddersdotter Sparres ägo. Vid transaktionen 1582 och i 1624 års prästrelationer benämns den som huvudgård (hofgård, hovedgård). Enligt prästrelationerna ingick i godset förutom kvarnen, som var en vattenmølla, en "fordom ladegård". Några underlydande bondgårdar tycks inte ha funnits vid denna tid (Söderpalm 1967 s 8). Omnämmandet av en "fordom ladegård" påvisar förekomsten av att en avelsgård varit knuten till Värpinge gård under åtminstone senmedeltiden, och det är sannolikt

där som den ovan nämnda djurbesättningen hölls stallad. Läget för denna ladugård har ännu inte identifierats. Det stora antal djur år 1536 antyder att det under senmedeltiden kan ha funnits större fälads- och ängsmarker inom bymarkerna än de som framträder på kartan från år 1700 över Värpinge by och dess ägor (Söderpalm 1967 s 17). Eller att bymarkerna har omfattat betesmarker länge österut, som kom att inkorporeras i stadens Lunds jordar antingen under senmedeltiden eller efter reformationen. Möjligheten finns även att ladugården och betesmarkerna istället legat inom Flackarps bymarker.

Figur 7. Värpinge byplats. Utsnitt ur Skatteläggingskarta över Värpinge by år 1700 av Anthon Köpinger. Lantmäteriet i Malmö, akt 1, S:t Peters kloster socken (Bevaringskommittén 2002 s 94f). I det nedre vänstra hörnet är ön, vilket är läget för möllan och bron över Höje å. Observera även den ovala samt den runda markeringen på ön. Vad detta är framgår inte av kartan eller kartbeskrivningen, men med tanke på de sten- och träkonstruktioner, samt tegel, som påträffats där kan det röra sig om lämningar efter den borg som omnämns i Värpinge 1368. Utifrån markeringarna synes det röra sig om en oval ringmur och ett fristående torn. Lägg även märke till gårdsläge 11:s enskilda läge vid ån och dess damm på gårdstoft. Detta gårdsläge berördes av förundersökningen.

Det exakta läget för den tidigmedeltida gård och mölla som omnämns åren 1123 och 1133 är inte empiriskt säkerställt. Dock kan det antas att möllan haft samma läge ute på den ö i Höje å som den eftermedeltida belagda möllan hade upp i modern tid, beroende på att de topografiska möjligheterna för att där skapa en damm och ett fall för driften av vattenhjulet med hjälp av fördämningar synes varit gynnsamma (figur 3). Däremot är läget för gården mer ovisst. Möjligen kan det ha varit läget för den gård som legat närmast möllan i Värpinge by enligt bykartan från år 1700, gårdsläge nr 11, nuvarande fastighet Värpinge 15:4. Denna fastighet berördes delvis av föreliggande förundersökning och där påträffades bland annat medeltida taktegel och storstenstegel. Eventuellt är det här, som tidigare omnämnts, det stora myntfyndet daterat till cirka år 1000 gjordes. En andra och mer trolig möjlighet är att gården som omnämns 1123/1133 legat väster om Höje å. Här har påträffats bebyggelse lämningar varav en del via fynd av östersjökeramik kan dateras till yngre vikingatid – tidig medeltid och kan vara spår av denna gård. Något som möjligtvis stärker detta antagande är att den historiskt kända Värpinge gård, huvudgård, som år 1768 fick namnet Trolleberg, låg här och hade sina ägor samlade väster om Höje å, vilket diskuterades i föregående kapitel.

Figur 8. Värpinge byplats år 1822. Utsnitt ur Karta öfver ägorne till WÄRPINGE BY uti St Peders Klosters Socken och Torna Härad. Enskifteskarta från 1822 upprättad av Jean Åkerblom. Lantmäteriet i Malmö, akt 9 S:t Peters klosters socken (Bevaringskommittén 2002)

s 97f). Observera de förändringar som skett i byn och på mölleholmen i jämförelse med kartan från år 1700. På mölleholmen i det nedre vänstra hörnet finns fortfarande en del av den ovala markeringen kvar, vilket möjligen är lämningar av en ringmur som ingått i den borg som omnämns i Värpinge år 1368. Observera även att gårdsläge 11 vid denna tid fortfarande ligger kvar i byn, samt att Höjeå vägen lagts ut i en öst-västlig sträckning strax norr om gårdsläge 11. De båda sistnämnda berördes av förundersökningen.

År 1368 omnämns en borg i Värpinge. Läget för denna torde vara som ovan anförts ute på den ö i Höje å varpå möllan legat. Detta eftersom där påträffats såväl trä-, och stenkonstruktioner (Lundberg 1996 s 1f). Även idag är det synliga förhöjningar i marken som antyder underliggande konstruktioner och det finns handslaget rött tegel på markytan (Wallin 2014). På kartorna över Värpinge från år 1700 och 1822 utgörs mölleplatsen och det troliga borgområdet av en oval ö, som är omsluten av två förgreningar av Höje å. Över den östra åfåran i riktning mot Värpinge by ligger mölledammens fördämningsvall, dess dammband. Fördämningsvallen är genombruten på två ställen. Den västra av dessa har utgjort kvarnrännan och invid denna har även den historiskt kända möllan legat. Enligt ovan nämnda kartor och upp i modern tid fanns det en bro över det östra genombrottet av fördämningsvallen. Under medeltiden kan denna bro möjligen utgjorts av en vindbrygga (figur 7, 8 och 9).

Figur 9. Fotografi från tidigt 1900-tal på bron över det östra genombrottet för Höje å genom mölledammens fördämningsvall. Läget för bron kan ha ett medeltida ursprung (Kulturens LA-arkiv).

Från öns sydvästra spets löpte enligt kartan från år 1700 en lång träbro över ån mot det dåvarande säteriet Trolleberg. På själva ön är det förutom möllebyggnaden inritad en oval struktur som följer öns form. Utanför denna, på öns nordvästra spets är det inritad en tjockare femkantig cirkel. Även på kartan från år 1822 är delar av den ovala strukturen inritad på de centrala delarna av ön och inom denna även två byggnader (Se figur 8, 9). Var detta är framgår inte av kartan eller kartbeskrivningen, men med tanke på de tegelkonstruktioner som påträffats där kan de visa synliga

lämningar år 1700 och 1822 av en oval ringmur och ett fristående torn som kan vara lämningar av den borg som omnämns år 1368. Det finns inget som hindrar att en del funktioner såsom bostäder, stall och ekonomibyggnader kan ha legat väster om Höje å, vilka efter det att borgen sannolikt tagits ur funktion under senmedeltiden/renässans har fått en mer framträdande manifest roll som Värpinge gård/Trolleberg. Det medeltida tegelmaterialet som påträffades under föreliggande förundersökning härrör sannolikt från denna befästning. Den kan ha haft ett förborgsliknande område österut som sträckt sig in på det område som berördes av föreliggande förundersökning. Vid förundersökningen kunde det konstateras att topografin såg annorlunda ut här under medeltiden, med en förhöjning i väster och öster om denna har det varit vatten eller vattensjukt, vilket möjliggjort att man lättare har kunnat kanalisera och kontrollera tillträdet österifrån till mölla och sannolika borgläge via ett näs. På förhöjningen framkom ett dike som kan ha avgränsat mölle- och borgområdet i öster. Läget för borgen ute på ön i Höje å har inte varit det optimala topografiska läget för en befästning, helst inte efter eldvapnens införande under senmedeltiden, eftersom den kunde beskjutas från höjdsträckningen väster och nordost om ån. Dock finns det liknande borganläggningar med samma ogynnsamma topografiska läge. Ett exempel är borglämningen Vallen i Ingelstads härad i Skåne, som även den ligger i en svacka vid en å med lämningar efter möllefördämningar omgiven av högre höjder (Wallin 2000). Tonvikten på det fortifikatoriska behöver inte ha varit huvuduppgiften för borgen i Värpinge, utan tonvikten kan ha legat på det manifesta, att den var en maktsymbol för ärkesätets inflytande i landskapet, i ett medeltida maktens och motståndets landskap.

Den sammanhängande kulturhistoriska miljön mellan Källby, Flackarp och Värpinge under medeltiden

Utifrån det ovan skildrade om Värpinge framträder en tydligare bild av hur den sammanhängande kulturhistoriska miljön längs Höje å kom att organiseras under medeltiden. Efter etableringen av byarna Flackarp och Värpinge under tidig medeltid, samt bebyggelsen vid Källbymölla under högmedeltiden kom området att delas upp i avgränsade bymarker, med en indelning av vångar. Värpinge och Källby marker kom att gränsa i norr till de jordar som ägdes av staden Lund. Denna indelning av landskapet var i bruk långt fram i modern tid och kan följas i skriftliga källor från medeltiden och framåt samt på kartmaterial från 1700- och 1800-tal. De stationära byarna kom i loppet av medeltiden att utgöra grundstenarna för att omvandla landskapet till ett allt mer strukturerat landskap ifråga om ägoindelning, bruksrätt och i skapandet av administrativa områden för maktutövande.

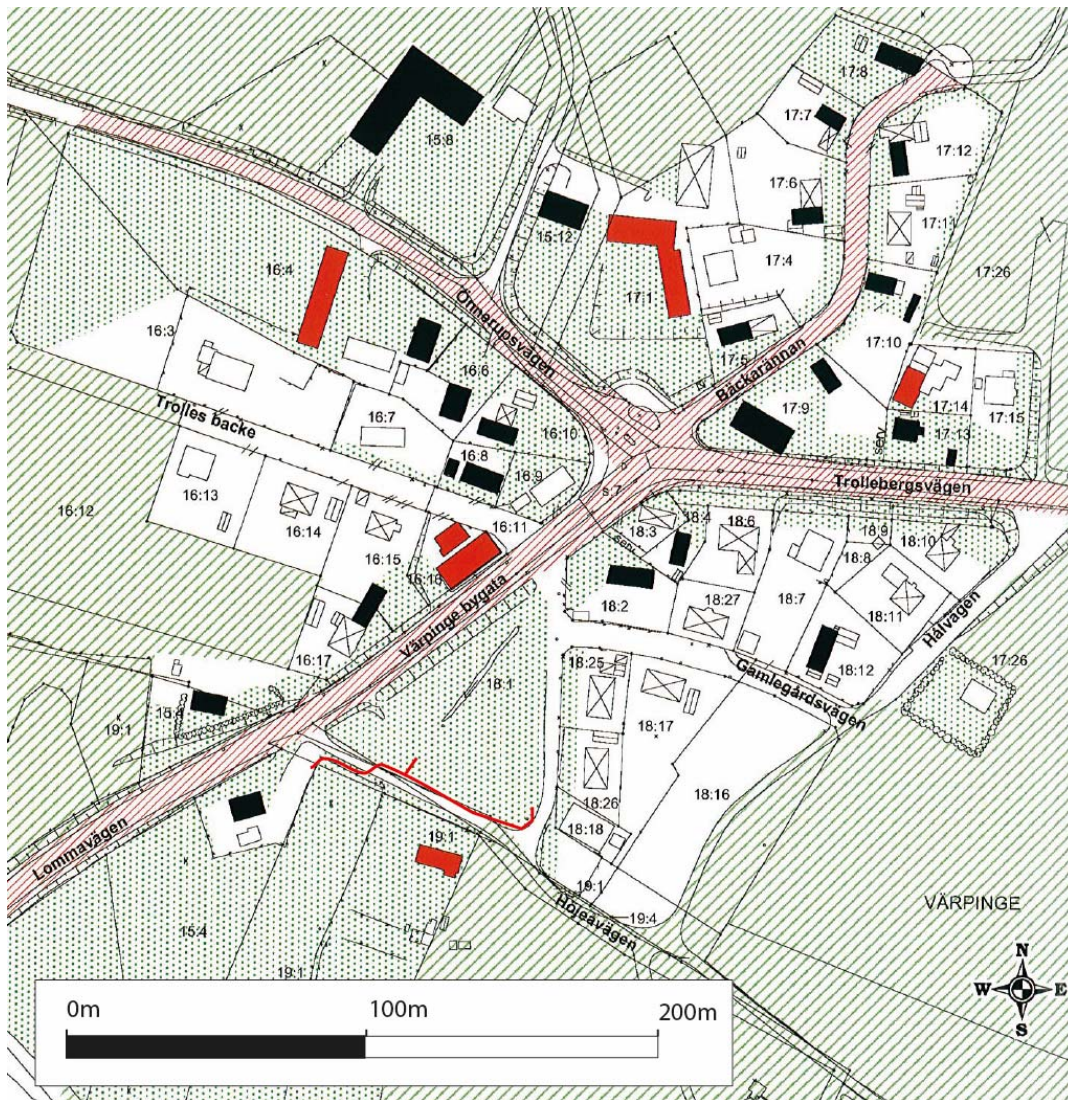
I denna process framträder en dynamik i landskapet som kom att innebära att tidig medeltida bosättningar med ett ursprung från järnåldern läggs ned, flyttas eller omvandlas till en annan funktion. Så synes fallet varit för den tidiga bosättningen vid Trolleberg. Bebyggelsen vid reningsverket i Källby synes också ha sitt ursprung i järnålder och kan sannolikt utgöra ett äldre byläge för Källby. De arkeologiska observationer som gjorts på platsen talar för att bebyggelsen här har fortgått under tidig medeltid och därefter lades ned eller flyttades till den plats längre österut där lämningar efter bebyggelse och Källbymölla ligger (Fmis, RAÄ Lund 131:1). Källby

gård och mölla omnämns först åren 1338 och 1339 och de fynd som gjorts på platsen tillhör hög- och senmedeltid (Kulturens LA-arkiv; Fmis, RAÅ Lund 131:1; DD 2R, Bd 7, nr 100, 185). Möjligtvis kan orsakerna för tillkomsten av den sistnämnda bebyggelsen vid mölletaget härröra från införandet av vattendrivna kvarnhjul under 1100-talet. Exempel på tidiga helt nedlagda medeltida bebyggelser finns även i området, såsom Vragerup och Svart Hjärlup inom Flackarps socken (Länsstyrelsen i Skåne – Staffanstorps s 2). Även för Värpinges del finns en antydning om en nedlagd bebyggelse på bykartan från år 1700. Kartbeskrivningens benämningar "Gamlemarkeängen" och "Gamlemarkeåker" på tegar i norra delen av den västra vången vilket kan återspegla en tidigare bebyggelse på platsen (Söderpalm 1967 s 10).

Rörande ägande och kontroll över området synes detta under förhistorisk tid och tidig medeltid innehafts av elitgrupperingar med anknytning till området, men efterhand under medeltidens lopp har det övergått till främst kyrkliga institutioner. För Värpinge och Flackarps del var det främst ärkesätet i Lund, specifikt dess domkapitel och för Källbys del var det benediktinordens nunnekloster i Bosjö som kom att dominera (DD 1R, Bd 2, nr 56; DD 2R, Bd 3, nr 288; DD 2R, Bd 7, nr 100, 185; DD 2R, Bd 10, nr 302).

Som en del av den medeltida maktstrukturen ingick sockenbildningen. Sockenbildningen i Skåne anses ha skett under loppet av 1100-talet och hör samman med införandet av tionsdet. Med tionsdet inflöt stora medel, i form av pengar och naturprodukter, som måste administreras genom ett kyrkoterritoriellt system med välavgränsade socknar. Tionsdet garanterade sockenkyrkas grundexistens, ifråga om den lokala sockenprästens försörjning och kyrkans underhåll, men en del gick även som biskopstionde till ärkesätet i Lund. Grunden för tionsdet var de enskilda hushållens totala inkomst och betalades främst i naturprodukter (Carelli 2012 s 170). För det beskrivna området råder en del oklarheter om detta. Flackarp är den by som det uppfördes en kyrka i under tidig medeltid och kom att utgöra en egen socken, medan det i Värpinge och Källby inte påträffats några lämningar av kyrkor eller omnämnande av sådan i de bevarade skriftliga medeltida källorna. Nordost om den förmodade bosättningen vid Källby reningsverk ligger fornlämning RAÅ Lund 6:1, inom vilken det påträffats gravar vars gravskick tyder på ett kristet inflytande. Gravarna är inte daterade, men kan utifrån gravskicket vara från yngre vikingatid eller tidig medeltid. Det kan i så fall höra samman med bebyggelse vid reningsverket och möjligheten finns att det här legat en träkyrka (Kulturen LA-Arkiv; Lundberg 1995 s 3,4). Dock finns det ingen bevarad skriftlig medeltida källa som omnämner Källby som en egen socken. Källby kom efter reformationen år 1536 att ingå i den nybildade Lunds stadsförsamling, och Anders Andrén håller det för troligt att Källby tillhört "Heilgeist socken" i södra Lund under medeltiden. Värpinge kom efter reformationen att höra till Nunne socken. En man i Värpinge skriver dessförinnan år 1532 att själasörjaren i S:t Peters nunnekloster är "myn sognepraest", vilket antyder att byn tillhört denna sockenkyrka även under medeltiden (Andrén 1984 s 54). Sankt Peters kloster uppfördes dock först under 1100-talets andra hälft, vilket öppnar upp för frågan till vilken kyrka byborna i Värpinge sökt sig till innan dess.

Även häraderna tillhör den medeltida maktstrukturen. Tillkomsten av häraders anses hänga samman med den expanderande kungamaktens önskan att dela in Danmark i förvaltningsdistrikt. På Själland är häradsindelningen genomförd i slutet av 1000-talet. Medan häradsindelningen för Skånes del torde ha etablerats någon gång under 1100-talet, för att enligt vad som framgår ur Kung Valdemars jordebok från år 1231 vara fullt etablerat vid denna tid. Ett härad hade förutom funktionen som kungligt förvaltningsdistrikt, även en funktion som en regional enhet inom den kyrkliga administrationen och som ett jurisdiktionsdistrikt centrerat kring häradstinget (Skansjö 1983 s 158). Häradsindelningen kunde i vissa fall knytas till äldre sammanhängande geografiska bygder, såsom exempelvis skogsbygden Göinge i nordöstra Skåne. Så har inte varit förutsättningarna på den sydsånska slätten. Här har sammanhängande bygder istället delats upp i passande distrikt (Skansjö 1983 s 158). Skapandet av Torna och Bara härad tillhör det sistnämnda förfaringssättet. Källby och Värpinge by kom att ligga i Torna härad, medan Värpinge gård och Flackarp kom att ligga i Bara härad, delat av Höje å vari häradsgränsen kom att löpa. Detta antyder att det äldre sammanhängande kulturhistoriska området på båda sidorna av Höje å vid införandet av häradsorganisationen hade luckrats upp.

Figur 10. Karta över Värpinge by, schaktet markerat med röd linje i byns sydvästra del.

Genomförande och resultat

I samband med schaktning för vattenledning i Värpinge genomfördes en arkeologisk förundersökning i fastigheterna Värpinge 17:26 och 18:1. Anmärkas bör att det ursprungligen var planerat att schaktet skulle dras söder om Höjeå vägen, men på grund av att där skall finnas en stor mängd rör och ledningar togs beslut att delar av schaktet istället förlades norr om Höjeå vägen.

Schaktet var cirka 67 m långt och löpte i en öst-västlig riktning, samt hade ett cirka 3,00 m långt sidoschakt som löpte mot norr ut från huvudschaktet till en avloppsbrunn. Bredden låg i huvudsak på mellan 0,70–0,90 m, men var runt 1,20 m runtom kulverten för Rinnebäcken och avloppsbrunnen. Djupet låg i regel längs hela schaktet på 1,30 m, förutom runt kulverten för Rinnebäcken och avloppsbrunnen, där det var upp till 2,00 m. I schaktet lades ned två större rör i plast, ett för dag- och

ett för spillvatten. Runt rören lades gråvit makadam och grus som fyllning. Schaktet grävdes med grävmaskin och handgrävning tillämpades när så var erforderligt.

Schaktet togs upp cirka 5,00 m in på Värpinge bygata från korsningen med Höjeå vägen. Det förlades på den västra sidan av Värpinge bygata i anslutning till lekparkområdet på fastighet Värpinge 18:1. Schaktet löpte 3,00 m i en nord-sydlig riktning, för att därefter vinklas i en nordöstlig-sydvästlig riktning och löpte i denna riktning 4,0 m till Höjeåvägen. Där gjorde schaktet en skarp vinkel mot väster och drogs norr om Höjeåvägen i anslutning till lekparkområdet på fastighet Värpinge 18:1 52 m västerut. För att därefter dras cirka 4,0 m över Höjeåvägen i en nordöst-sydvästlig riktning för att sedan återigen löpa 9,3 m i en västlig riktning längs med södra sidan av Höjeåvägen på fastighet Värpinge 19:1 för att därefter gör en skarp vinkel mot söder och dras 3,0 m i denna riktning framtill fastighetsgränsen till Värpinge 15:4. Sidoschaktet till avloppsbrunnen drogs 3,0 m norrut från den sträckan av huvudschaktet som löpte i en västlig riktning norr om Höjeå vägen, 50,80 m från korsningen Höjeå vägen och Värpinge bygata (figur 10 och bilaga 1).

I stort sett längs hela schaktet, förutom de sista 3,00 m som drogs i sydlig riktning mot fastighet Värpinge 15:4, kom det olika lager som kan knytas till Värpinge bygata och Höjeå vägen. Det rör sig främst om olika bär- och utfyllnadslager, samt rester efter hårdgjorda ytor som har utgjort äldre vägbanor. Fynden i dessa visar att de tillhör modern och tidigmodern tid. På bykartan från år 1700 finns ingen av vägarna (figur 7), medan Höjeå vägen finns med på Skånska rekognosceringskartan från år 1812 och på Enskifteskartan från år 1822 (figur 8). Värpinge bygata finns först med på den ekonomiska kartan över Malmöhus län från år 1913 (Söderpalm 1967; Bevaringskommittén 2002 s 106). Kartmaterialet stämmer väl överens med de arkeologiska observationer som gjordes rörande tiden för vägarnas anläggande. Därtill kom en del moderna nedgrävningar som grävts ned till och i den sterila undergrunden, i huvudsak för rör och ledningar. En större sådan fanns vid schaktets dragning längs med Värpinge bygata, och tre större längs med schaktets västliga sträckning norr om Höjeå vägen, varav de runt kulverten för Rinnebäcken utförd år 1928 och för den närbelägna avloppsbrunnen överlappar varandra.

Från Värpinge bygata i öster och cirka 46 m västerut längs med Höjeå vägen framkom i schaktets botten på ett flertal ställen en vitbrun sand, porös och fuktig. Invid kulverten för Rinnebäcken var den även vattenförande. Den påminde om sjösand och torde återspegla områdets ursprungliga topografi, med en sjöliknande vik som här buktat in från Höje å dalen mot Rinnebäcksravinen i nordost. Väster därom kom i schaktbotten en gul, lerblandad sand, torr och kompakt, vilken tolkades som steril morän. Den framkom först på ett djup av cirka -1,30 m under dagens marknivå och steg mot väster för att komma på ett djup av -0,50 m cirka 17 m längre västerut, vilket visar på att den ursprungliga topografin här har höjt sig och bildat en ö eller näs i ovanstående sjöliknande vik. Denna förhöjning har sträckt sig västerut mot ön i Höje å, där möllan senare varit belägen. Moränen påminde mycket om den som framkom på höjddpartiet i norr under 2014 års förundersökning längs vägen Trolle backe (Wallin in prep), vilket antyder att förhöjningen ursprungligen varit en utlöpare från detta höjddparti.

I den nordöstra delen av schaktet som löpte längs med Värpinge bygatan kom det direkt ovanpå den vitbruna sanden ett mindre mörkbrunt lerigt lager, som var fuktigt

och hade inslag av träkol. Det tolkades som ett möjligt bottensediment i en damm. Stämmer tolkningen så kan det påvisa att den damm som påträffades år 2002 cirka 40 m i sydväst därom kan sträckt sig hit. Denna damm hade en sydväst-nordvästlig riktning (Ericsson 2002), vilket är samma riktning som den damm hade som återfinns på bykartan från år 1700 och på häradsekonomiska kartan från 1915. Sannolikt är det lämningar efter denna damm som påträffats år 2002 och nu år 2015. Vilken funktion dammen haft och anledningen till dess placering på byns centrala allmänna område Gatan är inte klarlagd. Det lager som framkom under föreliggande förundersökning gav inga tydliga svar. Resultaten från 2002 visade att den varit i bruk under en längre tid och vid anläggandet av den har det grävts igenom ett lager som innehöll yngre rödgods (Ericsson 2002 s 12). Sistnämnda visar på att dammen torde anlagts någon gång mellan senmedeltid och bykartans upprättande år 1700. År 2002 påträffades även en huslämning i anslutning till dammen. Dess funktion framgick inte, men en hypotes framfördes om att den möjligen haft någon form av kvarn- eller vattenkraftsrelaterad funktion (Ericsson 2002 s 14). Dammens läge på Gatan indikerar dock att den brukats gemensamt av byborna. Till vad finns flera möjligheter, exempelvis för vattning av boskapen som drevs ut och in från betesmarkerna, fiskodling eller förvaring av levande fångad fisk, branddamm eller en torvtäckt.

Inom den del av schaktet som löpte i västlig riktning på norra sidan av Höjeå vägen, från vägkorset till Värpinge bygata och cirka 32 m väster, kom ovanpå det ovan nämnda vitbruna sandiga lagret ett cirka 0,40–0,60 m tjockt kulturlager med rikligt inslag av kolfläckar. I det kom ett fåtal stycken av handslaget rött tegel, djurben, bland annat efter ko, glas, ett stycke välbevarat trä samt två keramikskärvor av typen yngre rödgods. Sistnämnda ger en generell datering av lagret från cirka år 1350 och framåt, men utifrån glasyrens struktur bedöms skärvorna vara eftermedeltida, vilket såldes ger en datering av lagret till tidigmodern tid. Det tolkades som uppkommit genom att massor förts på det vattensjuka eller det sjöliknade område som varit belägen här (se ovan). Härigenom skapades en större relativt torrlagd yta inom de centrala delarna av byn. Enligt bykartan från år 1700 hade ytan då funktionen som en gata, vilken utnyttjades av byborna gemensamt. Anmärkas bör att det även under 2002 års undersökning, ett stycke söderut, framkom större utfyllnadslager, som via fynd av yngre rödgods ger en grov datering från senmedeltid till tidig modern tid (Ericsson 2002 s 20).

I schaktets östra delar, från korsningen Höjeå vägen och Värpinge bygata och cirka 7,00 m västerut kom ovanpå beskrivna lager ytterligare ett gråbrunt, sandigt lager, som innehöll rikligt med småsten. Dess tjocklek varierade från mellan 0,40–0,80 m. Det tolkades som ett påfört utfyllnadslager vars funktion troligtvis varit att stabilisera och hårdgöra en yta via dess innehåll av småsten. Ovanpå det kom ett cirka 2,80 m långt och 0,04 m tjockt kompakt, gult lerlager, vilket förmodligen utgjort ett golv i en tidigmodern byggnad som uppförts på Gatan.

Väster om det närmast ovan skildrade kom de moderna nedgrävningarna för kulverten till Rinnebäcken och avloppsbrunnen. De var nedgrävda ifrån matjordslagret ned i den vitbruna sanden, vilken som vi sett i det tidigare tolkats som en äldre sjöbotten. Strax intill kulverten för Rinnebäcken framkom en spetsad påle, med avsågad ände. Den var nedgrävd eller nedslagen i den vitbruna sanden,

som här var vattenförande, och den stod rakt upp med packningssten runtom. Pålen var välbevarad, med synliga årsringar i den flata ändan. Längden var 0,98 m, tjocklek i änden 0,20 m och 0,08 m vid dess spets. Beroende på att den framkom i ett område där ovanpåliggande lager grävts bort gick det inte att bedöma varifrån den grävts/slagits ned för att på så vis kunna få fram en eventuell datering och funktion. Dock har den stått inom den yta där Rinnebäcken tidigare haft sitt lopp och kan sannolikt sättas i samband med denna. Möjligen kan dess funktion varit att ingå i en träkonstruktion vid bäcken, såsom exempelvis träskoning för bäckens sidor eller för en spång eller mindre bro. På ett fotografi som tagits runt år 1900, med en vy över Rinnebäcken och huset på Värpinge 19:1, syns även en spång över Bäckerännen (figur 11, Bevaringskommittén 2002 s 123). Den påträffade pålen kan ha ingått i en dylik konstruktion.

Figur 11. På ett fotografi från runt år 1900, med en vy över Rinnebäcken och huset på Värpinge 19:1, syns även en spång över Bäckerännen (IBevaringskommittén 2002 s 123). Den påträffade pålen vid förundersökningen kan ha ingått i denna spång eller en liknande konstruktion på ungefär samma plats.

Efter de moderna nedgrävningarna för kulvert och avloppsrör kom på ett avstånd av 43,5 m från korsningen mellan Höjeå vägen och Värpinge bygata ett cirka 0,3 m tjockt lager bestående av grå, lerhaltig fuktig sand med inslag av järnfärgade stråk och träkol. Fynd av en fot till en trefotsgräva i rödgods, ger en första datering av lagret till hög-senmedeltidrenässans. Lagret vilade direkt på den tidigare nämnda vitbruna sanden (sjöbotten) och på den gula, lerblandade sandiga moränen. Tolkning är att lagret utgjort en strandzon mellan den tidigare skildrade sjöliknande viken och förhöjningen väster därom. Lagret har sannolikt skapats av att sjöviken

började slamma igen via avlagringar som Rinnebäcken fört med ut i den samt genom igenväxning. Förekomsten av träkol och keramik talar för att det bör ha skett när byn var etablerad. I väster där förhöjningen av den gula sandblandade moränen började stiga överlagrades ovan nämnda lager av ett cirka 0,40 m tjockt brunsvart, fett lager med inslag av träkol. Detta lager i sin tur fortsatte fyra meter västerut där det övergick till att vila direkt på den gula, lerblandade sandiga moränen. Lagret har utgjort ett marklager på förhöjningen invid stranden till den sjöliknande viken (bilaga 2). Väster om detta, och delvis ovanpå, kom ett cirka 0,2 m tjockt grått lager bestående av lerblandad fet jord med inslag av träkol, som var relativt kompakt. Det innehöll rikligt med rundade marksten, som låg horisontellt i lagret, och en del av dem satt i den underliggande gula moränen. I det kom även brockor efter handslaget rött tegel. Tegelbrockorna var i sådant skick att det inte gick att få fram mått som kunde påvisa om de var av medeltida eller eftermedeltida storlek. Dock ger de en generell datering av lagret till "tegeltid", från cirka 1200 och in i tidigmodern tid. Det tolkades som att en avröjning gjorts på ytan, genom ovanstående marklager, ned till den gula moränen och därefter har det lagts på fyllnadsmassor och sten. Syftet torde ha varit att på så vis hårdgöra en yta på förhöjningen för att kunna köra med tyngre fordon däröver, som exempelvis vagnar. Ytan kan ha ingått i gårdsläge 11, som enligt bykartan från år 1700 legat inom detta område, eller med verksamheten ute på mölle/borg holmen längre västerut, såsom exempelvis uppställningsplats för vagnar eller för väg. Eftersom dateringsunderlaget är ringa finns även den möjligheten att lagret har ett samband med den första utläggningen av Höjeå vägen runt år 1800 (bilaga 3).

Längre västerut på förhöjningen, kom delvis under ovan hårdgjorda yta en 2,50 m bredd och 0,50 m djup nedgrävning i den gula moränen, vilken fortsatte in i schaktväggarna såväl åt söder och norr. Detta talar för att nedgrävningen har en nord-sydlig riktning. Syftet med nedgrävningen kan ha varit att den utgjorde en gränsmarkering mot öster, antingen för gårdsläge 11:s toftområde, eller för verksamheten som varit knuten till mölle/borg holmen längre västerut i Höje å. I dess fyllning, som bestod av grå sandblandad lera, som innehöll gula lerfläckar, marksten och kolfläckar kom även ett helt storstenstegel, vars mått visade att den var medeltida (bilaga 3). I schaktmassorna från denna del av schaktet påträffades även ett stycke medeltida taktegel av en medeltida takpanna av munk- och nunnetyp, med spetsig konformad knopp. Den gick inte att knyta till något specifikt lager, men tillsammans med storstensteglet antyder de att en medeltida tegelbyggnad stått i närheten. Utifrån det arkeologiska forskningsläget tyder det på att de kommer ifrån de lämningar av byggnadskonstruktioner, vari tegel ingått, som påträffats och är synliga i marken på mölle/borg holmen cirka 150-200 m västerut, men de kan även härröra från en ännu inte påträffad tegelbyggnad belägen någonstans på förhöjningen som berördes av förundersökningen och då sannolikt inom det område som tillhört gårdsläge 11:s toft.

Ytan ovanpå nedgrävningen och dess fyllning och vidare 8,00 m västerut, fram till där schaktet vek av mot söder, var avröjd i stort sett ned till den gula moränen. Varpå det därefter lagts bärlager för Höjeå vägen. Endast i en svacka i moränen fanns det en bevarad lagerrest, bestående av grå lerhaltig och halvfet kulturjord, med inslag av småsten. Sannolikt är det ett äldre marklager som legat innanför ovanstående nedgrävning (bilaga 3).

Därefter gjorde schaktet en vinkel och fortsatte 3,00 m söderut fram till fastighetsgränsen för Värpinge 15:4. Den gula moränen kom direkt under ett 0,24 m tjockt brunt lerhaltigt matjordslager. Den ringa tjockleken och avsaknaden av äldre marklager talar för att här företagits avröjningar ned till morän nivå.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431- 3714- 2015	Fornlämning nr/art	RAÄ 156:1
Socken/stad	Lund	Kulturens projekt	61000-378
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Värpinge 17:26 och 18:1

Typ av exploatering	Schaktning för vattenledning
Uppdragsgivare	VA Syd
Typ av undersökning	FU
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Johan Wallin
Övrig personal	Aja Guldåker
Fältarbetstid	2015-03-09 – 2015-03-16
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	LUHM: förvaras efter fyndfördelning på LUHMs magasin, Luhm nr 32570:1-4
Arkivmaterial, förvaring	LUHM, med kopior i Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen Värpinge 17:26 och 18:1
Ritningar, dokumentation	13 A3: 3 planritningar skala 1:100, 10 sektionsritningar skala 1:20
Foto	-
Analyser	-
Övriga upplysningar	-

Referenser

Arkiv

Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (förkortas DAL)

Kulturen i Lund (förkortas Kulturens LA-arkiv)

Tryckta källor

Diplomatarium Danicum 1:1-, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

København 1938ff. (förkortas DD)

Danmarks Riges Breve 1:1-, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1938ff. (förkortas DRB)

Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade av Åke Holmberg och Elias Wessén. Skånelagen. Gutalagen, Stockholm 1979. (förkortas SkL)

Tryckta kartor

Karta öfver ägorne till WÄRPINGE BY uti St Peders Klosters Socken och Torna Härad. Enskifteskarta 1822 upprättad av Jean Åkerblom. Lantmäteriet i Malmö, akt 9 S:t Peters klosters socken.

Skattelägningskarta över Värpinge by år 1700 av Anthon Köpinger. Lantmäteriet i Malmö, akt 1, S:t Peters kloster socken.

Litteratur

Andersson, Ingvar 1974. *Skånes historia. Senmedeltiden*. Stockholm.

Andrén, Anders 1984. Lund, tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. RAÄ & SHM *Rapport Medeltidsstaden* 56. Stockholm.

Anglert, Mats 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund Studies in Medieval Archaeology 16. Lund.

Anglert, Mats 2012. Byar, torp och inre kolonisation. I: *Lunds historia – staden och omlandet. 1 Medeltiden. En metropol växer fram*. (Carelli, P.) Lund.

Anglert, Mats 2012. *Uppåkra. Bland högar, ortnamn och kyrkor. Landskapsarkeologi och tidig medeltid – Några exempel från Södra Sverige*. Uppåkrastudier 8 (Red. Mats Anglert & Joakim Thomasson). Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No. 41. Lund.

- Balić, Ivan 2003. Väg 902, Skåne, Lund, Väg 902. Arkeologisk utredning. Riksantikvarieämbetet *UV Syd Rapport* 2003:17.
- Balić, Ivan & Wallin, Johan 2015. Utbyggnad av Södra stambanan, Sträckan Flackarp – Lund C. Lunds stad, Lunds kommun, Flackarp socken, Staffanstorps kommun, Skåne. Arkeologisk utredning steg 1. 2014. *Kulturmiljörapport* 2015:6. Kulturen, Lund.
- Bevaringskommittén. 2002. Byar i Lunds kommun 1. Bevaringsprogram. Stora Råby och Värpinge. Lund.
- Billström, Linda 2013. Kyrkheddinge 8:37. Gård 8 och 9 i Kyrkheddinge by. Skåne, Staffanstorps kommun, Kyrkheddinge socken, Kyrkheddinge 8:37 fornlämning 6:1. Riksantikvarieämbetet *UV Syd Rapport* 2015:18
- Blomqvist, Ragnar 1951. *Lunds historia. 1 Medeltiden*. Lund.
- Callmer, Johan 1980. Topographical Notes on some Scanian Viking Period and Early Medieval Hoards. *Meddelande från Lunds universitets historiska museum* 1979–1980. Papers of the Archaeological Institute University of Lund 1979-1980. New Series Vol. 3. Lund.
- Carelli, Peter 2001. *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology 26. Stockholm.
- Carelli, Peter 2012. *Lunds historia – staden och omlandet. 1 Medeltiden. En metropol växer fram*. Lund.
- Dahl, Sven 1942. *Torna och Bara. Studier i Skånes bebyggelse och näringsgeografi före 1860*. Meddelande från Lunds universitets geografiska institution, Avhandlingar VI.
- Ericsson, Gertie 2002. Värpinge 19:1. Arkeologisk förundersökning 2002. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 110. Kulturen, Lund.
- Fallgren, Jan-Henrik 2006. *Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200-1300 e. Kr*. Aun 35. Uppsala.
- Guldåker, Aja (in prep). Rapport. Fjärrvärme Trollebergsvägen
- Hermansson, Lars 2000. *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens kultur i 1100-talets Danmark*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg, 24. Göteborg.
- Hildebrand, Hans 1879. Sverige medeltid. Kulturhistorisk skildring. Första delen. I. Stockholm.

- Jönsson, Lars & Kockum, Jan 2004. Öresundsförbindelsen. Fosie by 10. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 21. Malmö.
- Karlsson, Mattias 2005. Värpinge by 17:28, Lunds stad. Arkeologisk förundersökning 2003. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 134. Kulturen, Lund.
- Karlsson, Mattias & Lenntorp, Karl-Magnus 2007. Genarps bytomt, Genarp 3:8., RAÄ 84, Genarps socken, Skåne. *Kulturens rapporter* 2. Lund.
- Karlsson, Mattias & Lenntorp, Karl-Magnus 2012. Landsbygdens bebyggelse och den agrara ekonomin. I: *Lunds historia – staden och omlandet. 1 Medeltiden. En metropol växer fram.* (Carelli, P.) Lund.
- Kockum, Jan & Wallin, Johan (in prep) Slutundersökning i Stora Råby 34:7. Kulturen, Lund.
- Lagergren, Anna. 2011. Arkeologisk utredning 2010. Flackarp 8:1. Förhistorisk boplat, spår av gravhög och utkanten av Flackarps bytomt. Skåne, Staffanstorps kommun, Flackarps socken, Flackarp 81:1, RAÄ 24:1, 24:2 och 36:1. Riksantikvarieämbetet *UV Syd rapport* 2011:45.
- Lundberg, Anders 1995. Källby. Industri- och Höjeåvägen, Lund. Arkeologisk förundersökning med utredning 1995. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 16. Kulturen, Lund.
- Lundberg, Anders 1996. Värpinge östra vång, 17:25 m.fl. Fornlämningarna 156 & 177. Arkeologisk förundersökning 1995. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 29. Kulturen, Lund.
- Lundberg, Anders 1999. Värpinge 17:26. Fornlämningarna 176 & 177. Arkeologisk undersökning 1998. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 73. Kulturen, Lund.
- Pamp, Bengt 1979. *Härads- och sockennamn i Lundabygden*. Lund.
- Perneby, Åsa 2003. Boplatslämningar vid Trollebergs gård. Skåne, Flackarps socken, utbyggnad av Väg 902 i ny sträckning. Riksantikvarieämbetet *UV Syd rapport* 2003:1
- Rasmussen, Poul 1957. Bol. (Red. John Granlund). Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. Band III. Malmö.
- Riddersporre, Mats 1989. Lantmäterihandlingar, runstenar och huvudgårdar. Några kommentarer och spekulationer i ett lokalt geografiskt perspektiv. (red. Hans Andersson

& Mats Anglert). *By, huvudgård och kyrka, studier i Ystadsområdets medeltid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.

Salminen, L. 2002. Utbyggnad av VA i Flackarp och Uppåkra socken. RAÄ 26, 28 & 36, Flackarp sn. Samt RAÄ 21, Uppåkra sn. Skåne. Arkeologisk förundersökning 2001. *Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne Rapport* 2002:39. Kristianstad.

Schmidt Sabo, Katalin 2001. *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under 1000 år*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Skrifter No 38. Lund.

Schmidt Sabo, Katalin & Söderberg, Bengt, 2012. Vinna eller försvinna? Avgörande val i bybildningstid. *In Situ Archaeologica* 2011–2012: 139–163.

Skansjö, Sten 1983. *Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid*. Skånsk senmedeltid och renässans 4. Lund.

Skansjö; Sten, Riddersporre, Mats & Reisnert, Anders, 1989. Huvudgårdar i källmaterialet. (Red. Hans Andersson & Mats Anglert). *By, huvudgård och kyrka, studier i Ystadsområdets medeltid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.

Söderpalm, K. 1967. *Värpinge by. En lokalhistorisk studie*. Byggnadsnämnden, Lund.

Tesch, Sten 1983. Ystad II en omlandsstudie. Landet födde männen, havet skapade staden. RAÄ & SHM *Rapport Medeltidsstaden* 45. Stockholm.

Wallin, Johan 2000. Vallen. En medeltida borglämning i Skåne och dess gåta. (Red. Tor Flensmarck) Saxo. *Kulturhistorisk årsbok för Skåneland* 2000. Sextonde årgången. Stehag.

Wallin, Johan 2007. Riddaren och gälkaren Tue Galens frälseuppror i Skåne år 1377 mot drottning Margrethe av Danmark. (Red. Tor Flensmarck). Saxo. *Kulturhistoria för Skåneland* Nr 19. Essäer. Gdansk.

Wallin, Johan (in prep) Rapport om Värpinge Fjärrvärme

Digitalt tillgängligt material

http://www.raa.se/app/uploads/2012/06/M_riksintressen3.pdf 2014-02-14

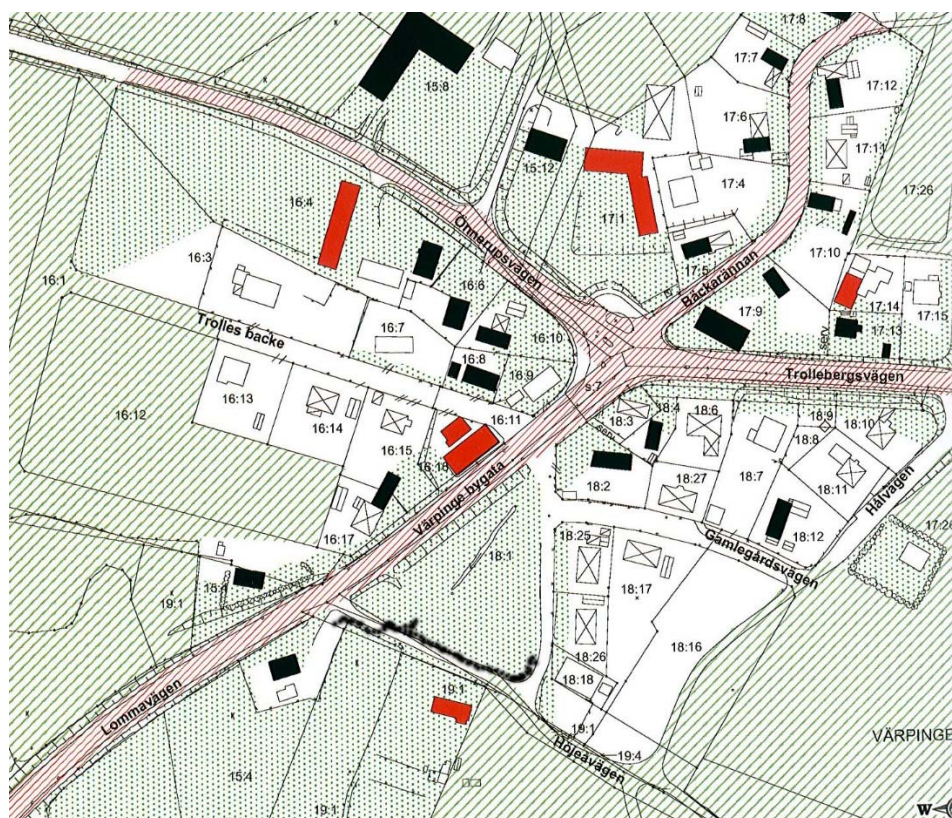
<http://www.fmis.raa.se/> 2015-09-09

Övriga källor

Hårdh, Birgitta 2015-12-22. E-postbrev med uppgifter om det stora myntfyndet i Värpinge.

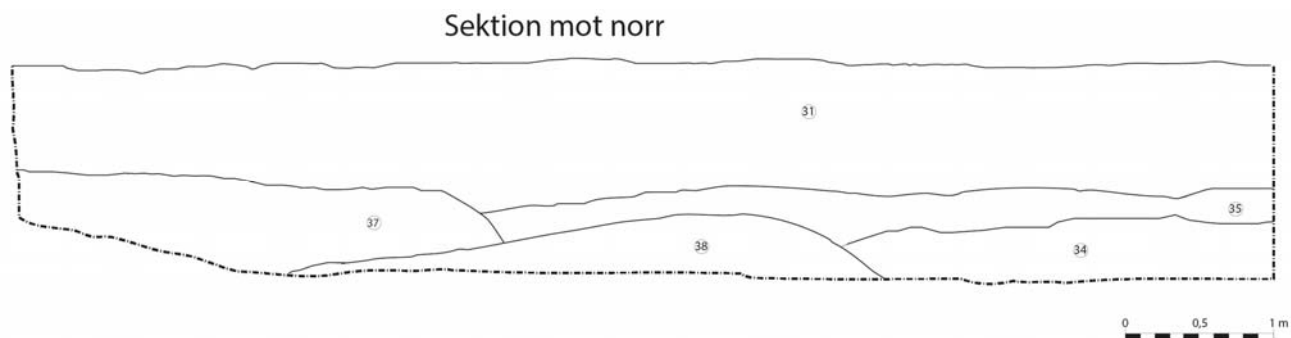
Bilagor

Bilaga 1 Planritning skala 1:200

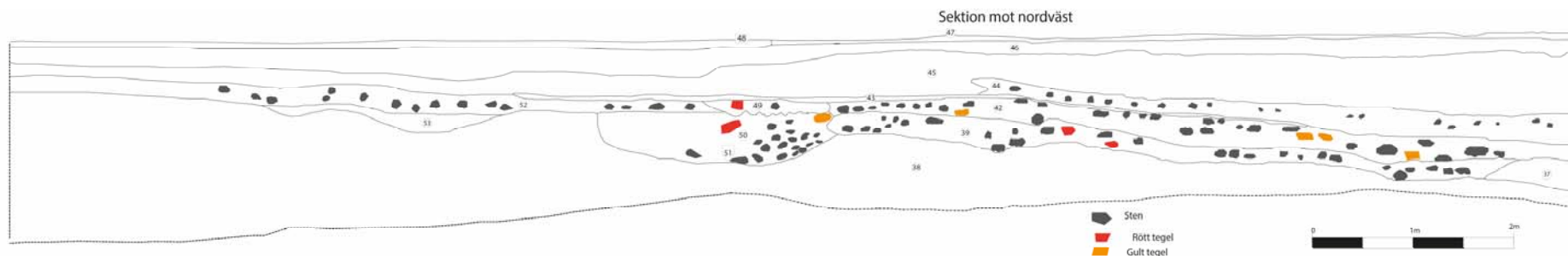
Orientering över schaktets lokalisering inom Värpinge. Ej i skala.

Bilaga 2 Sektion 6, schaktets västra del.

Sektion 6, schaktets västra del. Sektion av ett ursprungligt topografisk skilje mellan en förhöjning och en sjö/våtmark. Ritning 6 sektion mot norr. Skala 1:20.

- 31. Gul, torr, mager, finkornig, porös lerblandad sand. Inslag av småsten. Sentida utfyllnad för att skapa en förhöjd vall mellan Höjeåvägen och den norr därom belägna parken och lekplatsen.
- 34. Vitgrå, fuktig, vattenförande, finkorning, porös sand. Äldre sjöbotten eller våtmark.
- 35. Grå, mager, fuktig, finkornig, porös lerhaltig sand, med inslag av träkolsprickar. Igenslamning av äldre sjö eller våtmark.
- 37. Brunsvart, fet, finkornig lerhaltig kulturjord, med inslag av träkolsprickar. Äldre markhorisont.
- 38. Gul, torr, mager, finkornig och relativt kompakt lerblandad sand, med inslag av småsten och flinta. Morän.

Bilaga 3. Sektion 7/8, schaktets västra del. Ritning 7 och 8, sektion mot nordväst. Skala 1:20.

37. Brunsvart, fet, finkornig lerhaltig kulturjord, med inslag av träkolsprickar. Äldre markhorisont.

38. Gul, torr, mager, finkornig och relativt kompakt lerblandad sand, med inslag av småsten och flinta. Morän.

39. Grå, fet, finkornig, osorterad, relativt kompakt, lerhaltig kulturjord, med inslag av träkolsprickar, små och mellanstora markstenar och stycken av handslaget rött tegel. Teglet ger en datering från cirka år 1200 och framåt. Påförda massor för att hårdgöra en yta.

42. Gråsvart, fet, finkorning, osorterad, relativt kompakt lerhaltig kulturjord, med inslag av små och mellanstora markstenar och stycken av gult tegel. Fynd av porslin. Förekomsten av gult tegel och porslin ger en datering till 1800-1900-tal. Sannolikt massor som lagts ut som bärlager för Höjeåvägen.

43. Svartröd, torr, mager grusblandad jord. Har sannolikt utgjort en tidig vägbeläggning på Höjeåvägen.

44. Brungrå, relativt porös, grusblandad jord, med inslag av lera och mindre markstenar. Bärlager för Höjeåvägen.

45. Gulbrun, varvad grusblandad sand. Innehåller rikligt med småsten och makadam. Sentida bär- och utjämningslager för Höjeåvägen.

46. Grå makadam varvat med finkornig grå sand. Bärlager för Höjeåvägens nuvarande vägbana.

47. Gråbrun varvad kompakt makadam och småsten. Nuvarande vägbeläggning för Höjeåvägen.

48. Svartgrå asfalt. Nuvarande vägbeläggning för Höjeåvägen.

49. Brun mager, finkorning, porös kulturjord, med inslag av rött tegelkross och träkolsprickar. Bär- och utfyllnad invid för Höjeåvägens södra sida. Sannolikt utlagt i samband med anläggandet av vägen.

50. Gråbrun, osorterad, lerhaltig kulturjord, med inslag av träkolsprickar och klumpar av sandhaltig gul lera, sannolikt återdeponerad morän. Därtill inslag av mindre markstenar som är koncentrerade i lagrets östra nedre del samt rött handslaget tegel stycken och en halv medeltida storstenstegelsten. Teglet ger en datering från cirka år 1200 och framåt. Fyllning i nedgrävning, kontext 51.

51. En 2,5 m bredd nedgrävning i moränen, vilken fortsatte in i schaktväggarna såväl mot söder som mot norr, vilket antyder att nedgrävningen haft en nordsydlig sträckning. Sannolik datering medeltid eller tidigmodern tid. Dike som kan utgjort en avgränsning mot öster, antingen för det historiskt kända gårdsläge 11 eller för den verksamhet som var knuten till Värpinge mölla längre västerut, vilken är omnämnd i de skriftliga källorna från år 1123 och framåt upp i modern tid.
52. Gråsvart fet, finkorning, osorterad, relativt kompakt lerhaltig kulturjord, med inslag av små och mellanstora markstenar och stycken av gult tegel. Förekomsten av gult tegel ger en datering till 1800-1900-tal. Sannolikt massor som lagts ut som bärlager för Höjeåvägen. Är med all sannolikhet samma lager som ovanstående kontext 42.
53. Grå fet, finkorning jord, med inslag av småsten. Anmärkas att det inte förekommer träkolsprickar eller tegelkross. Äldre markhorisont som bevarats i svackor i moränen.

Bilaga 4. Fyndlista

Värpinge 17:26 & 18:1

Länsstyrelsens dnr: 431-3714-2015

Projektnr: 61000-633

LUHMnr: 32570

Fynd nr	Sakord	Material	Del	Antal	Längd mm	Bredd mm	Höjd mm	Diam. mm	Vikt g	Schakt	Lager	Datering	Beskrivning
1	Trebensgryta	Keramik	Fot	1	52	31	-	-	27	1	30	Sen-medeltid	
2	Kärl	Keramik	Mynning	1	22	5	18	-	2	1	12	Tidig-modern	Brun blyglasyr på ut- och insida
3	Kärl	Keramik	Buk	1	20	6	11	-	1	1	12	Tidig-modern	Brun blyglasyr på insidan

4	Kärl	Keramik	Buk/ botten	1	20	6	12	-	1	1	42	Tidig- modern	Brun blyglasyr på utsida. Vitlera med dekor på insidan.
---	------	---------	----------------	---	----	---	----	---	---	---	----	------------------	---

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2018

- 2018:14 Dalby 90:1, fornlämning Dalby 40:1, Dalby socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2018. Jan Kockum.
- 2018:15 Svanelucky 3, Astrografhuset, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2015-2018. Carita Melchert och Erik Blomqvist.
- 2018:16 Galgevången 1:20, S:t Jörgens park, fornlämning Lund 50, Lunds stad och kommun, Skåne län, arkeologisk undersökning 2016. Jan Kockum.
- 2018:17 Södra stambanan, delen Flackarp-Arlöv, Uppåkra socken, Burlöv och Staffanstorps kommuner, Skåne län. Arkeologisk utredning och förundersökning 2016. Ivan Balic.
- 2018:18 Kv Föreningen 16, kv Universitetet 1, kv Domkyrkan 1 och kv Historiska Museet 1, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:19 Innerstaden 2:1 - Nygatan, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2017. Krister Kåm Tayanin.
- 2018:20 Kv Stådet 10, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:21 Kv Sankt Mikael 16, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:22 Döbeln 8, Krognoshuset, Lund, Lunds kommun. Antikvarisk förundersökning 2018. Carita Melchert.
- 2018:23 Kv Sankt Måns 21, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:24 Fastigheten Innerstaden 2:1, Mårtenstorget, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:25 Fastigheten Sandby 67:1 Byskolan, fornlämning Södra Sandby 93:1, Södra Sandby, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:26 Höör kyrka, Höör socken, Höörs kommun, Skåne. Antikvarisk medverkan 2018. Carita Melchert.
- 2018:27 Tegnér 1, Allmogehallen, Kulturen. Vårdprogram och underhållsplan 2017. Erik Blomqvist.
- 2018:28 Kv. Källan 10, fornlämning 175:1 (Lilla Råby), Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Mattias Karlsson.
- 2018:29 Oppmanna 4:16, Kristianstad kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist.
- 2018:30 Ängsö slottspark-Ängsö Gård 2:1, fornlämning 4:1, Ängsö sn, Västerås kommun, Västmanlands län. Trädgårdsarkeologisk utredning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:31 Margreteredsområdet. Tullbommen 1, Margretered 1-4 samt innerstaden 5:5, 5:7, 5:18 och delar av 2:1, Lund, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk utredning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:32 Fjälkinge kyrka, Fjälkinge pastorat, Lund stift, Kristianstad kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2017-2018. Carita Melchert
- 2018:33 S:t Peter 28, Ekska huset, Lund, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Carita Melchert.
- 2018:34 Skegrie 14:11, Skegrie mölla, Trelleborg, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist
- 2018:35 Kv Sankt Mikael 6, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2017. Jan Kockum.
- 2018:36 Skegrie 14:11, Skegrie mölla, Trelleborg, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist
- 2018:37 Mölleberga kyrka. Arkeologisk vindsstädning och byggnadsarkeologisk undersökning av tornet 2018. Mölleberga kyrka, Uppåkra församling, Lunds stift. Gunilla Gardelin.
- 2018:38 Vapenhuset, Södra Sandby. Vapenhuset 2, 3, 4, 5, samt del av Sandby 67:2, fornlämning Södra Sandby 93:1, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:39 Historiska museet 1, fornlämning 73, Lund, Lunds kommun, Skåne län, Schaktningsövervakning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:40 Värpinge 17:26 och 18:1. Fornlämning 156:1, Lund, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2015. Johan Wallin.

Tidigare nummer kan rekvireras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen

Telefon: 046-350406

E-post: arkeologi@kulturen.com

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2018

- 2018:10 Arkeologisk utredning steg 1 inför fördjupad översiktsplan för Lund Sydväst (Källby), Lunds kommun, Skåne län. 2017. Jan Kockum och Johan Wallin.
- 2018:11 Kv Brunius 18, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll/undersökning 2016. Gertie Ericsson.
- 2018:12 Kv Tegnér 1, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015 och geoteknisk undersökning 2016. Gertie Ericsson.
- 2018:13 Lunds domkyrka, kv Domkyrkan 1, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2016. Gertie Ericsson.
- 2018:14 Dalby 90:1, fornlämning Dalby 40:1, Dalby socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2018. Jan Kockum.
- 2018:15 Svanelucky 3, Astrografhuset, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2015-2018. Carita Melchert och Erik Blomqvist.
- 2018:16 Galgevägen 1:20, S:t Jörgens park, fornlämning Lund 50, Lunds stad och kommun, Skåne län, arkeologisk undersökning 2016. Jan Kockum.
- 2018:17 Södra stambanan, delen Flackarp-Arlöv, Uppåkra socken, Burlöv och Staffanstorps kommuner, Skåne län. Arkeologisk utredning och förundersökning 2016. Ivan Balic.
- 2018:18 Kv Föreningen 16, kv Universitetet 1, kv Domkyrkan 1 och kv Historiska Museet 1, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:19 Innerstaden 2:1 - Nygatan, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2017. Krister Kåm Tayanin.
- 2018:20 Kv Stådet 10, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:21 Kv Sankt Mikael 16, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:22 Döbeln 8, Krognoshuset, Lund, Lunds kommun. Antikvarisk förundersökning 2018. Carita Melchert.
- 2018:23 Kv Sankt Måns 21, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:24 Fastigheten Innerstaden 2:1, Mårtenstorget, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:25 Fastigheten Sandby 67:1 Byskolan, fornlämning Södra Sandby 93:1, Södra Sandby, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Jan Kockum.
- 2018:26 Höör kyrka, Höör socken, Höörs kommun, Skåne. Antikvarisk medverkan 2018. Carita Melchert.
- 2018:27 Tegnér 1, Allmogehallen, Kulturen. Vårdprogram och underhållsplan 2017. Erik Blomqvist.
- 2018:28 Kv. Källan 10, fornlämning 175:1 (Lilla Råby), Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2018. Mattias Karlsson.
- 2018:29 Oppmanna 4:16, Kristianstad kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist.
- 2018:30 Ängsö slottspark-Ängsö Gård 2:1, fornlämning 4:1, Ängsö sn, Västerås kommun, Västmanlands län. Trädgårdsarkeologisk utredning 2018. Aja Guldåker.
- 2018:31 Margretdalsområdet. Tullbommen 1, Margretdal 1-4 samt innerstaden 5:5, 5:7, 5:18 och delar av 2:1, Lund, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk utredning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:32 Fjälkinge kyrka, Fjälkinge pastorat, Lund stift, Kristianstad kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2017-2018. Carita Melchert
- 2018:33 S:t Peter 28, Ekska huset, Lund, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Carita Melchert.
- 2018:34 Skegrie 14:11, Skegrie mölla, Trelleborg, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist
- 2018:35 Kv Sankt Mikael 6, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2017. Jan Kockum.
- 2018:36 Skegrie 14:11, Skegrie mölla, Trelleborg, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2018. Erik Blomqvist
- 2018:37 Mölleberga kyrka. Arkeologisk vindsstädning och byggnadsarkeologisk undersökning av tornet 2018. Mölleberga kyrka, Uppåkra församling, Lunds stift. Gunilla Gardelin.
- 2018:38 Vapenhuset, Södra Sandby. Vapenhuset 2, 3, 4, 5, samt del av Sandby 67:2, fornlämning Södra Sandby 93:1, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:39 Historiska museet 1, fornlämning 73, Lund, Lunds kommun, Skåne län, Schaktningsövervakning 2018. Stefan Larsson.
- 2018:40 Värpinge 17:26 och 18:1. Fornlämning 156:1, Lund, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2015. Johan Wallin.